ההתפתחויות הכלכליות בחודשים האחרונים

120

יולי עד דצמבר 2007

בנק ישראל
מחלקת המחקר

ירושלים, שבט התשס"ח • פברואר 2008

©

זכויות היוצרים בפרסום זה שמורות לבנק ישראל.

הרוצה לצטט רשאי לעשות כן בתנאי שיציין את המקור.

מס' קטלוגי : 3077508120/8
דפוס איילון, ירושלים

חלק א': סקירת ההתפתחויות השוטפות
יולי עד דצמבר 2007

עיקרי הדברים

במהלך התקופה הנסקרת - המחצית השנייה של 2007 – נמשכה הצמיחה המהירה המאפיינת את המשק מאז 2003. ברביע השלישי גדל התוצר ב-5.6 אחוזים, כשהוא מובל על ידי צמיחת התוצר העסקי, שגדל ב-7.3 אחוזים. בניגוד לתקופות קודמות היו השימושים המקומיים דומיננטיים: קצב עלייתם היה מהיר מזה של התוצר, והם הובילו להגדלת היבוא ולצמצום העודף בחשבון השוטף.

עליית הביקושים במשק ובעולם, שהתבטאה בין היתר בעליית מחירי האנרגיה והסחורות, הביאה להתחזקות הלחצים האינפלציוניים ולהאצת קצב עלייתם של המחירים, כך שבמהלך התקופה הנסקרת עלה מדד המחירים לצרכן ב-4.9 אחוזים בחישוב שנתי, מעבר ליעד יציבות המחירים.

התעצמות משבר ה"סאב-פריים" בארה"ב בתחילת התקופה הנסקרת השפיעה על מרבית השווקים הפיננסיים בעולם, ועוררה חששות להאטה משמעותית ולאי-יציבות פיננסית. המשק הישראלי, שחשיפתו להשלכות המשבר הייתה מועטה, כמעט לא הושפע ממנו ישירות. עם זאת בתחילת התקופה הנסקרת ולקראת סופה הושפע גם שוק ההון הישראלי, בעקיפין, מהמשבר: התנודתיות גברה, מירווחי הסיכון באיגרות החוב עלו, ומדדי המניות ירדו.

על רקע המשבר בולטת היציבות היחסית של המשק הישראלי, ובפרט של השווקים הפיננסיים בו. יציבות זו – שנתמכה במדיניות פיסקלית של איזון תקציבי וריסון ההוצאות – התבטאה בין היתר בהעלאת דירוג האשראי של ישראל ובהחלטת ארגון OECD על מועמדותה של ישראל, לשורותיו. למרות זאת, פרמיית הסיכון הנמדדת לפי פער הריביות בין אג"ח ישראליות לאמריקאיות עלתה במהלך התקופה הנסקרת, בדומה לפרמיית הסיכון על אג"ח ממשלתיות של משקים מתעוררים אחרים.

בחלק ב' של הסקירה הורחב הדיון בשלושה נושאים: (1) ממצאים ראשוניים מ"איחוד הרשויות הגדול"; (2) ההשלכות של ההתפתחויות הדמוגרפיות החזויות על כוח העבודה; (3) תופעת העובד המתייאש בישראל.

הפעילות הריאלית המצרפית והענפית

השיפור בפעילות הכלכלית בתקופה הנסקרת הושפע בעיקר מגורמים חיצוניים, שנתמכו על ידי המדיניות הכלכלית. הגורם הדומיננטי ביותר היה המשך הצמיחה הגלובלית, על אף השפעת משבר ה"סאב פריים". המדיניות הפיסקלית, שפעלה להפחתת נטל המס והחוב הציבורי, תוך כדי איזון תקציבי, והמדיניות המוניטרית, ששמרה על רמת ריביות נמוכה יחסית, תמכו בצמיחה, והמצב הביטחוני לא היווה מגבלה משמעותית לפעילות. נוסף על אלו ניכרו פירותיה של הצמיחה בגידול עושרו של הציבור, וזה התבטא בהשפעת הכנסה חזקה על החיסכון והצריכה. כל אלה הביאו להתרחבות הביקושים המקומיים בשיעור גבוה מקצב גידולו של התוצר, ולפיכך - לעלייה חדה ביבוא,

איור א'-1

רמת הפעילות במשק[1], 1998 עד 2007[2]
(מדד, ממוצע 2004=100)

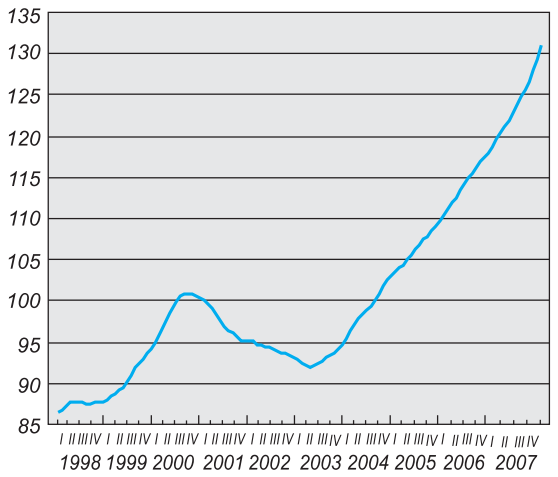

[1] המדד המשולב, לרבות המגמה ארוכת הטווח של גידול הפעילות הכלכלית במשק.
[2] מעודכן עד דצמבר 2007.

לצמצום העודף בחשבון השוטף ולייסוף ריאלי. כנגד זאת פעלה עליית מחירי האנרגיה והסחורות בעולם להרעת תנאי הסחר, והשפעתה השלילית על הצמיחה קיזזה מעט מהשפעתם של יתר גורמי הרקע[1].

התוצר גדל במחצית השנייה של השנה ב-5.6 אחוזים, כשהוא מובל על ידי צמיחת התוצר העסקי, שגדל ב-7.3 אחוזים[2]. השימושים המקומיים גדלו במהלך התקופה הנסקרת ב-5.7 אחוזים, המשך לעלייה של 9.3 אחוזים במחצית הראשונה (לוח א'-1).

היצוא, שגדל בתקופה הנסקרת ב-11.6 אחוזים (12.9 אחוזים ברביע השלישי), המשיך להיות גורם מרכזי בהובלת הצמיחה. יחד עם זאת בלטה בתקופה הנסקרת, ובשנת 2007 בכללה, התחזקותם של הביקושים המקומיים, שתרומתם הכוללת לצמיחה הייתה גבוהה ומשמעותית מזו של היצוא: קצב הגידול של ההשקעה בענפי המשק ושל הצריכה הפרטית הואצו. גם הצריכה הציבורית גדלה.

עיקר גידולה של הצריכה הפרטית בתקופה הנסקרת נבע מעלייה תלולה בצריכת בני-קיימא. עלייה זו משקפת, לצד השפעת העושר של הפרטים, גם שינויים במיסוי (ביטול מס הקנייה, הפחתת המיסוי על כלי רכב ושינוי ברישום של שנות הדגם). לעלייה זו בצריכה הייתה גם השפעה משמעותית על היבוא, שכן חלק גדול מהמוצרים שצריכתם עלתה הם מוצרים מיובאים.

ההשקעה המקומית הגולמית גדלה במהלך התקופה הנסקרת ב-7.1 אחוזים יחסית למחצית הראשונה. עיקר גידולה נבע מגידול ההשקעה בענפי המשק, שגדלה בתקופה הנסקרת בכ-27 אחוזים, המשך לעליות ניכרות ברביעים הקודמים. גידול זה של ההשקעה שיקף גם את הרחבת גורמי הייצור, שעליה התבססה הצמיחה השנה.

מדדי הייצור התעשייתי הואצו במהלך התקופה הנסקרת, לאחר התמתנות במחצית הראשונה של השנה (לוח א'-2 ואיור א'-2). גם היצוא התעשייתי צמח במידה ניכרת, תוך הסטת היצוא מארה"ב ליעדי סחר אחרים, ובפרט למדינות אירופה. תמונה דומה עולה גם מנתוני סקרי החברות לרביעים השלישי והרביעי, שהעידו על המשך עלייה חדה בתפוקה. בחלוקה לפי עצימות הטכנולוגיה הסתמנה במהלך התקופה הנסקרת האצה בקצב הגידול של הייצור התעשייתי בתעשיות הטכנולוגיה העילית - לאחר מגמת ירידה, שהחלה ברביע האחרון של 2006 ונמשכה במחצית הראשונה של 2007.

איור א'-2

הייצור התעשייתי[1] (מדד, ממוצע 2004=100) והמסחר הקמעוני המאורגן[2] (מדד, ממוצע 2002=100), 1998 עד 2007

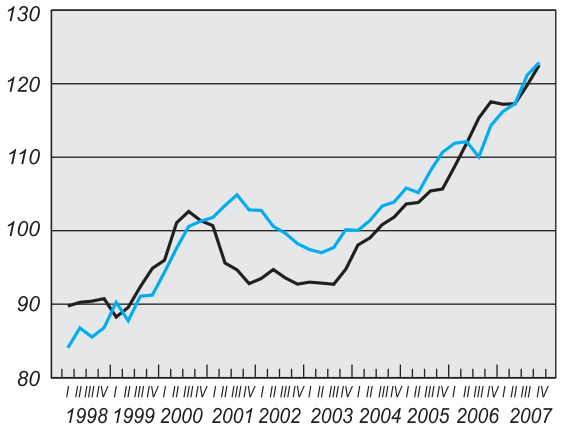

[1] מנוכה עונתיות; מעודכן עד נובמבר 2007.
[2] מנוכה עונתיות; מעודכן עד דצמבר 2007.

גם מדד המסחר והשירותים מצביע על עלייה מהירה בפדיון הענף, אמנם בקצב נמוך מאשר במחצית הראשונה של השנה. התרחבות מהירה במיוחד הייתה בענפים "שירותי אירוח ואוכל" (תוצאת ההתרחבות הפעילות בתיירות) ו"שירותים אישיים ואחרים" (כתוצאה מעלייה בעושר).

תנאי רקע נוחים, וביניהם השקט היחסי במצב הביטחוני במרכז הארץ, הביאו לעלייה ניכרת בביקוש לתיירות, וכך - לעלייה ניכרת בפעילות הענף (לוח א'-2 ואיור א'-3): במהלך התקופה הנסקרת גדלו במידה משמעותית מספר הלינות של תיירים, מספר כניסות התיירים לארץ ותפוסת המלונות. לעומת זאת ירד מעט מספר לינות הישראלים. העלייה בפעילות ענף התיירות. התבטאה גם ברמה גבוהה

[1] השפעתה השלילית של הרעת תנאי הסחר על קצב הצמיחה מצומצמת. לפירוט הסיבות לכך ראו דוח בנק ישראל לשנת 2007, פרק ב' (שיתפרסם בסוף מארס).

[2] ברביע השלישי של השנה צמח התוצר ב-5.4 אחוזים והתוצר העסקי ב-7 אחוזים. הנתונים למחצית השנייה הם אומדנים מוקדמים לחשבונות הלאומיים והנתונים לרביע השלישי הם נתונים סופיים. כל שיעורי הגידול מוצגים בחלק זה במונחים שנתיים.

איור א'-3

ענף המלונאות - לינות תיירים וישראלים[1], 1998 עד 2007 (לרביע)

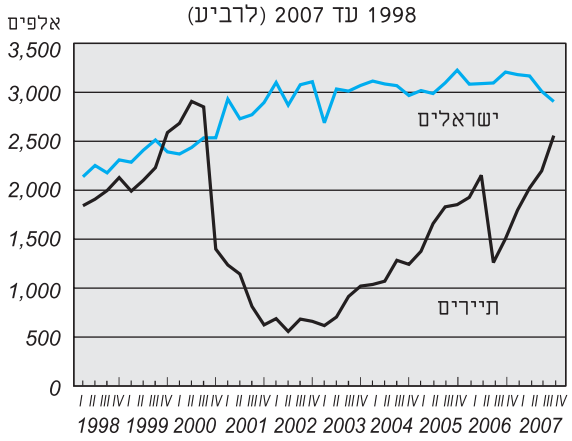

[1] מנוכה עונתיות, מעודכן עד דצמבר 2007.

של יצוא שירותי התיירות. (עיקר העלייה ביצוא שירותי התיירות הייתה במחצית הראשונה של השנה, וברביע השלישי נשמרה הרמה הגבוהה ללא עלייה נוספת.)

היקף הפעילות **בענף הבנייה** נותר מצומצם גם במהלך התקופה הנסקרת, למרות תנאי הרקע שתרמו להגדלת הביקושים, וביניהם הצמיחה המהירה, הגידול המהיר של הצריכה וההשקעה בענפי המשק, עליית העושר של הציבור וגידול הביקושים של תושבי חוץ לדירות בישראל. היצע הענף כמעט לא הגיב על העלייה החדה בביקושים: מספרי התחלות הבנייה והסיומים דשדשו סביב הרמה הנמוכה שאליה הם הגיעו בעקבות השפל המתמשך, וכך גם כל הפרמטרים האחרים לפעילות בענף (לוח א'-2, איור א'-4). התמשכות השפל בפעילות הענף התבטאה גם בירידה משמעותית של מספר הדירות החדשות שנותרו למכירה, שהיה בנובמבר 2007 נמוך ביותר מ-20 אחוזים מאשר בנובמבר 2006. המדד הארצי של מחירי הדירות עלה בשיעור מתון יחסית, המשקף שונות רבה בהתפתחות המחירים בין אזורים שונים – עליית מחירים ניכרת באזורי הביקוש לעומת ירידת מחירים באזורי הפריפריה. הפעילות הנמוכה בענף הבנייה השתקפה גם בנתוני סקר החברות: החברות דיווחו על ירידה בהיקף ההתחלות והסיומים של בניית מבנים, והמדד המוביל לפעילות הענף ירד, למרות דיווחיהן של החברות על עלייה ניכרת בהיקף הביצוע של עבודות בינוי במחצית השנייה של השנה.

איור א'-4

מספר התחלות הבנייה וסיומי הבנייה[1] והמחיר היחסי של הדירות[2], 1998 עד 2007

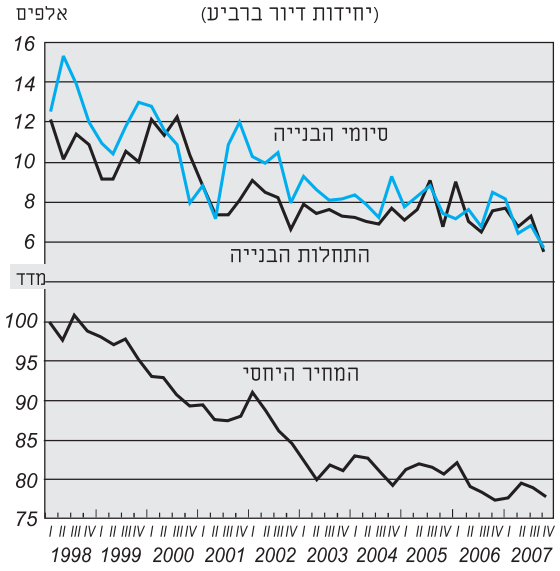

[1] נתונים מקוריים, מעודכנים עד אוקטובר 2007. הרביע הרביעי מנופח.
[2] מדד מחירי הדירות בבעלות יחסית למדד המחירים לצרכן.
מעודכן עד אוקטובר 2007.

שוק העבודה

הצמיחה המהירה בתקופה הנסקרת השתקפה גם בשיפור הנמשך בשוק העבודה: על פי נתוני סקר כוח האדם לרביע השלישי של 2007 שיעור התעסוקה המשיך לעלות והגיע ל-52.5 אחוזים, תוצאת עלייה קלה של שיעור ההשתתפות, ל-56.7 אחוזים (המשך לעלייה ניכרת במחצית הראשונה של השנה) וירידה של שיעור האבטלה ל-7.3 אחוזים[3] (לוח א'-3 ואיור א'-5). במקביל ירד במידה ניכרת גם עומק האבטלה (שיעור המובטלים המחפשים עבודה למעלה מחצי שנה). הירידה של שיעור האבטלה ושל מספר המובטלים התבטאה גם בירידה ניכרת של מספר דורשי העבודה ושל התביעות לתשלום דמי אבטלה ודמי הבטחת הכנסה.

ואולם, מהתבוננות בנתוני הרביע השלישי רואים כי מספר המועסקים גדל בעיקר בשירותים הציבוריים, בעוד שבמגזר העסקי הייתה עלייה מתונה בלבד. מלבד זאת נבע עיקר הגידול של מספר המועסקים מעלייה במספר המשרות

[3] נתוני המגמה (מדגם חלקי מתוך סקר כוח האדם) מצביעים על ירידה נוספת של שיעור האבטלה בנובמבר, ל-6.6 אחוזים.

איור א'-5

שוק העבודה[1], 1998 עד 2007

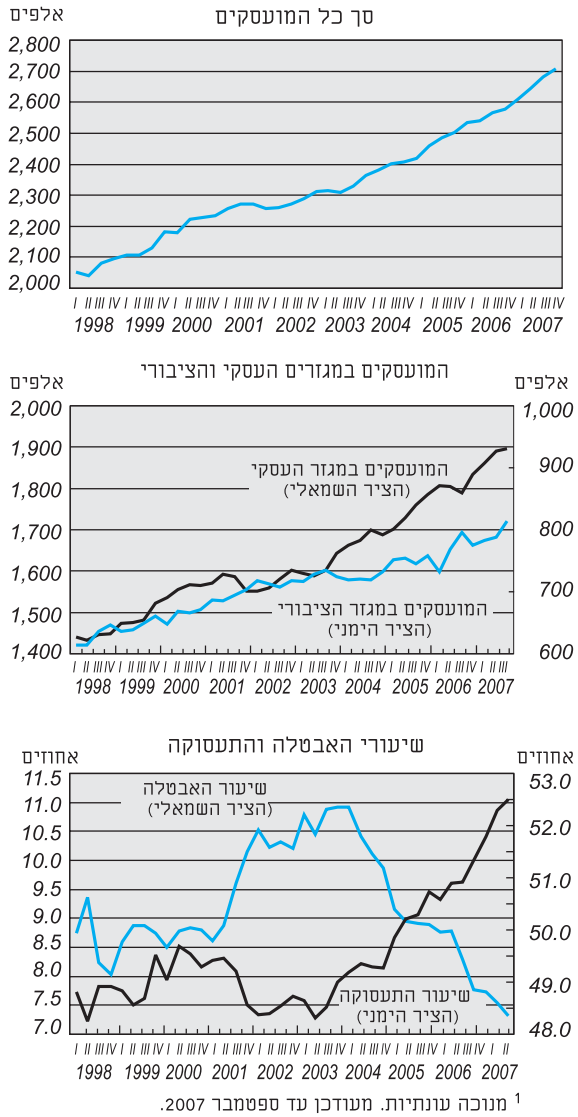

[1] מנוכה עונתיות. מעודכן עד ספטמבר 2007.

החלקיות, כך שמשקלן בסך התעסוקה גדל. מספר שעות העבודה הממוצעות לא השתנה, כך שתשומת העבודה במגזר העסקי גדלה ברביע השלישי בשיעור מתון בלבד[4].

[4] ראוי לציין כי שיעור הגידול הגבוה של תשומת העבודה המופיע בלוח הוא בהשוואה לרביע השלישי של 2006 ומושפע מהנתון החריג (כלפי מטה) של תשומת העבודה בתקופת מלחמת לבנון השנייה. כמו כן כדאי לזכור כי ההתפתחויות המתוארות ברביע השלישי של 2007 באו לאחר התרחבות משמעותית של התעסוקה במגזר העסקי בשני הרביעים הראשונים של השנה. מוקדם עדיין לקבוע אם ההתפתחויות ברביע השלישי הן בבחינת שינוי מגמה או הפוגה זמנית.

עליית התעסוקה ברביע השלישי התרכזה כאמור בשירותים הציבוריים - תוספת של כ-26 אלף עובדים, כ-3.3 אחוזים מכלל המועסקים במגזר זה, שתרמה לירידת שיעור האבטלה. העלייה הבולטת ביותר של התעסוקה ברביע השלישי הייתה בענפי החינוך, הבינוי ושירותי האירוח והאוכל. לעומתם הצטמצמה התעסוקה בתעשייה, לאחר עלייה ניכרת ברביע הראשון.

ברביע השלישי של השנה המשיך מספר העובדים הזרים לעלות, ומספר העובדים הפלשתינים המשיך לרדת. משקל העובדים הלא-ישראלים בכוח העבודה האזרחי נשאר 11 אחוזים, בדומה למשקלם בשנתיים האחרונות. התייצבות זו משקפת את הקושי של המדיניות הכלכלית להתמודד עם בעיית העובדים הזרים, למרות השלכותיה השליליות על המשק[5].

עליית המחירים במהלך התקופה הנסקרת שחקה את עליית השכר הריאלי (לוח א'-3, איור א'-6). השכר הריאלי הממוצע במגזר העסקי היה במהלך התקופה הנסקרת גבוה רק ב-1.6 אחוזים מאשר בתקופה המקבילה אשתקד, ובשירותים הציבוריים - ב-0.2 אחוז בלבד. גם השכר הנומינלי עלה בתקופה הנסקרת, וב-2007 כולה, בשיעור מתון יחסית, שאינו עולה בקנה אחד עם עוצמת הביקושים במשק. ישנם מספר הסברים אפשריים לקצב הנמוך של עליית השכר: ראשית, שיעור הגידול של השכר הממוצע מושפע גם משינויים בהרכב המועסקים. כך, למשל, כשנקלטים עובדים חדשים רבים, סביר שרובם ייקלטו בשכר נמוך יותר מזה של העובדים המנוסים; גידול משקלם של העובדים המתחילים, ששכרם נמוך, יטה כלפי מטה את השכר הממוצע. מלבד זאת, נתוני השכר מציגים את השכר ברוטו, לפני ניכוי מס ההכנסה; ייתכן שהפחתות המס, המגדילות את השכר נטו של העובד ללא הגדלת השכר ברוטו, מאפשרות למעסיקים להעלות את השכר המשולם לעובדים במידה מתונה בלבד. עם זאת, מהשוואת שיעור ההכנסה הפנויה מתוך השכר ברוטו ב-2007 לזה שב-2006, ניתן לראות שהשינוי בכל רמות ההכנסה היה נמוך (בין 0.3 ל-1 נקודת אחוז), והוא אינו יכול להסביר את העלייה המתונה בשכר.

[5] ראו תיבה בפרק ה' בדוח בנק ישראל לשנת 2007 (שיתפרסם בסוף מארס).

איור א'-6

השכר הריאלי למשרת שכיר[1], 1998 עד 2007
(ש"ח, במחירי 2004)

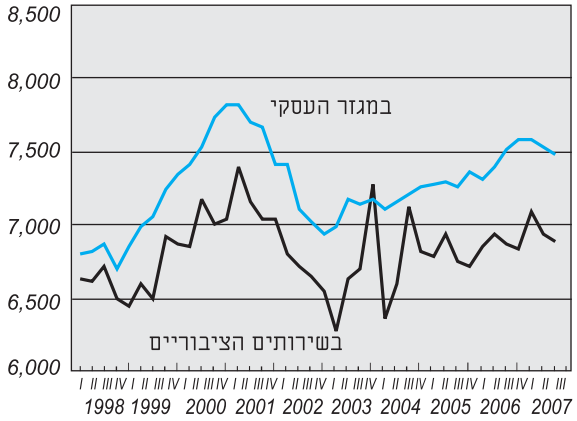

[1] מנוכה עונתיות, מעודכן עד אוקטובר 2007.

איור א'-7

מדד העלות הנומינלית של העבודה ליחידת תוצר
(גולמי) במגזר העסקי בישראל,
1998 עד 2007[1]
(נתונים רבעוניים מנוכי-עונתיות)

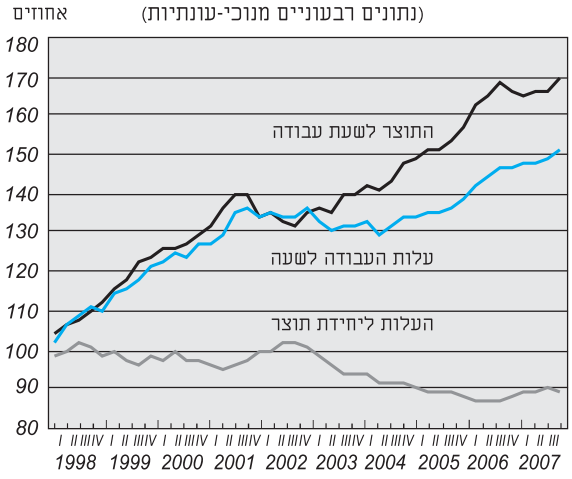

[1] מעודכן עד ספטמבר 2007.

עלות העבודה ליחידת תוצר ירדה מעט ברביע השלישי, תוצאת עלייה של התוצר לשעת עבודה ועלייה קטנה יותר של העלות לשעת עבודה (איור א'-7). ירידה זו באה לאחר תקופה ארוכה של עלייה איטית מאוד בעלות העבודה, ולפיכך נראה שעדיין מצוי היצע עבודה לא-מנוצל, ופוטנציאל הצמיחה טרם מוצה.

במהלך התקופה הנסקרת הסתיימה השביתה הממושכת של ארגון המורים העל-יסודיים. על פי ההסכם שהושג יקבלו המורים תוספת שכר מיידית של 10 אחוזים ותוספת שכר של 26 אחוזים נוספים אם וכאשר יסכימו ליישום רפורמה מקיפה בחינוך העל-יסודי. שביתת הסגל הבכיר באוניברסיטאות, שהחלה באוקטובר, הסתיימה בינואר 2008 בהסכם המקנה להם תוספת שכר של 24.2 אחוזים, שתשולם בשלושה שלבים החל מינואר 2008.

המגזר הציבורי

הגירעון הממשלתי הסתכם בשנת 2007 ב-0.1 מיליארד ש"ח, שהם 0.02 אחוז תוצר, הרבה מתחת לתקרה שנקבעה – 2.9 אחוזי תוצר (לוח א'-4 ואיור א'-8). הגירעון הנמוך משקף את העלייה הבלתי צפויה בהכנסות, שהסתכמו ב-15 מיליארדי ש"ח מעל התחזית המקורית בתקציב. עלייה זו בהכנסות משקפת בעיקר הכנסות ממסים, שהיו גבוהות בכ-11 מיליארדי ש"ח מהתכנון המקורי, ועודף של 2 מיליארדי ש"ח בהשקעות הביטוח הלאומי – שהיה צפוי כבר בעת הכנת התקציב. בניכוי שינויי חקיקה והכנסות חד-פעמיות גדלו ההכנסות ממסים בשיעור ריאלי של 9.7 אחוזים בהשוואה ל-2006. בתקופה הנסקרת (המחצית השנייה של השנה) היו שיעורי הגידול של ההכנסות (לעומת התקופה המקבילה אשתקד) גבוהים יותר מאשר במחצית הראשונה[6]. העלייה בגביית המסים מבטאת את השפעת הצמיחה המהירה במשק, תוך גידול הרווחיות של החברות והעסקים, את השינויים במיסוי ורישום כלי רכב, שהביאו לעלייה ניכרת בקניית כלי רכב חדשים השנה[7] ועלייה ניכרת ביבוא מוצרים בני קיימא, שהובילה לעלייה ניכרת בהכנסות ממכס וממע"מ על יבוא.

גם השנה, בדומה לשנים קודמות, בוצע חלק גדול של הוצאות הממשלה בדצמבר, אך למרות הגדלתן נרשם תת-ביצוע משמעותי בהוצאות, והן הסתכמו ב-97.3 אחוזים מהיקפן לפי התכנון המקורי. עיקר תת-הביצוע היה

[6] שיעורי הגידול של ההכנסות ממסים הושפעו בתקופה זו מההכנסות הנמוכות באופן חריג בתקופת מלחמת לבנון השנייה, ברביע השלישי של 2006.

[7] העלייה הנאמדת ברכישת כלי רכב ב-2007 מושפעת גם מדחיית רכישה של כלי רכב מ-2006 ל-2007, שבגללה מספר כלי הרכב שנרכשו ב-2006 נמוך יחסית.

איור א'-8

ההכנסות וההוצאות השוטפות של הממשלה[1],
1998 עד 2007
(ממוצע חודשי נע של 12 חודשים)

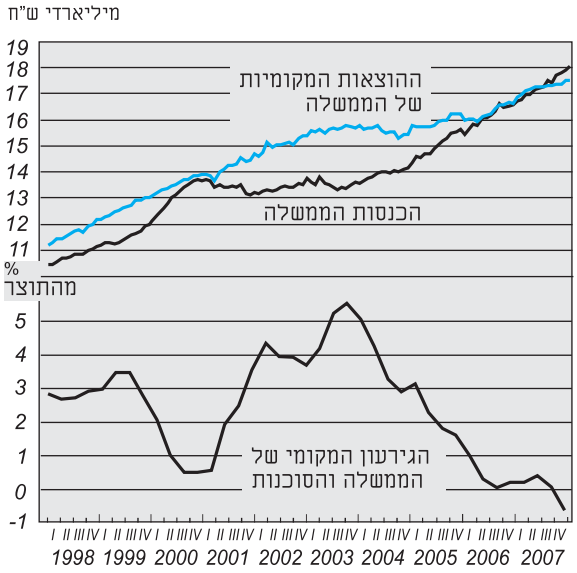

[1] מעודכן עד דצמבר 2007.

במחצית הראשונה של השנה, בעוד שבמחצית השנייה היה תת-ביצוע קטן יותר. בניגוד לשנים קודמות, ביצוע התקציב במשרדים החברתיים היה גבוה יחסית – 99.1 אחוזים - ובחלק מהמשרדים הוא אף עלה על התכנון המקורי, כתוצאה מהקדמת הוצאות משנת 2008. התמשכות התופעה של תת-ביצוע בהוצאות משקפת קושי מצד המשרדים להתאים את פעילותם לשורה ארוכה של מגבלות מינהליות וחוסר גמישות, המתבטא באי-יכולתם להעביר תקציבים בין סעיפים שונים. תופעה זו עלולה לפגוע הן ביעילותה התפעולית של הממשלה (שכן הביצוע החפוז של ההוצאות בתום השנה עלול להביא לשימוש לא יעיל במקורות), ובעיקר ביכולתה ליישם את סדרי העדיפויות שלה, כפי שהם מתבטאים בתקציב שאושר, שכן ההשפעה החזקה של אמצעים מנהליים יכולה לשבש את יכולת הביצוע של תקציבי המשרדים השונים.

הגירעון בפעילות הממשלה מול חו"ל היה גבוה בכ-2.0 מיליארדי ש"ח מהגירעון המתוכנן, תוצאה של יבוא ביטחוני מוגבר ופירעון מוקדם של הלוואות (בונדס), הנכנס לגירעון דרך סעיף תשלומי הריבית. עיקר הגירעון בחו"ל היה בחודש דצמבר, שבניגוד לשנתיים הקודמות, אשר בהן נרשם בדצמבר, עודף תקציבי בפעילות עם חו"ל, נרשם בו השנה גירעון של מיליארד ש"ח.

פעילות הממשלה למימון הגירעון (כולל מתן אשראי נטו) הסתכמה בעודף של בסך של כ 3.2 מיליארדי ש"ח. עודף זה משקף בעיקר תקבולי הפרטה גבוהים מהפרטת בז"ן חיפה וחברת פי גלילות.

מאזן התשלומים

העודף בחשבון השוטף הסתכם ברביע השלישי של 2007 ב-0.7 מיליארד דולרים, לעומת 1.5 מיליארדים ברביע השני של השנה. הצטמצמות העודף בחשבון השוטף מבטאת גידול של הגירעון בחשבון הסחורות וירידת העודף בחשבון השירותים ובחשבון ההכנסות, שקוזזו חלקית על ידי שיפור בחשבון ההעברות השוטפות. הצטמצמות העודף בחשבון השוטף באה בהמשך להצטמצמותו מזה כשנה; היא מבטאת בין היתר את התרחבות הביקושים המקומיים, בשיעור הגבוה מקצב גידולו של התוצר, אשר הובילה לעלייה חדה ביבוא.

יצוא הסחורות והשירותים (ללא או"מ ויהלומים) גדל ברביע השלישי ב-3.1 אחוזים, נתון המבטא עלייה של 3.5 אחוזים ביצוא הסחורות ועלייה של 2.3 אחוזים ביצוא השירותים. נתוני סחר החוץ (לוח א'-5 ואיור א'-9) מצביעים על עלייה של 11 אחוזים ביצוא במחצית השנייה בהשוואה למחצית הראשונה. גידול היצוא מבטא את העלייה ביצוא של חברות הטכנולוגיה העילית, שגדל בתקופה הנסקרת בכ-8 אחוזים, אבל יותר מכך את העליות ביצוא הטכנולוגיות המעורבות - 20 אחוזים בטכנולוגיה המעורבת-עילית ו-9 אחוזים במעורבת-מסורתית.

יבוא הסחורות והשירותים גדל ברביע השלישי ב-9 אחוזים. נתוני סחר החוץ מצביעים על עלייה של 13 אחוזים ביבוא במחצית השנייה, תוצאת גידול חד של כל רכיביו, ובמיוחד של יבוא נכסי ההשקעה. מדד תנאי הסחר (ללא יהלומים, אניות, מטוסים ודלק) הורע ברביע השלישי, בגלל עלייתם הניכרת של מחירי היבוא.

הצטמצמות העודף בחשבון השוטף פעלה - יחד עם גורמי הרקע שיתוארו בהמשך - לפיחות ריאלי קטן ברביע השלישי, ולייסוף בשיעור דומה ברביע האחרון של השנה. חשוב לזכור כי למרות שינויים מסוג זה בטווח הקצר,

איור א'-9

סחר החוץ[1], 1998 עד 2007
(מיליוני דולרים לחודש)

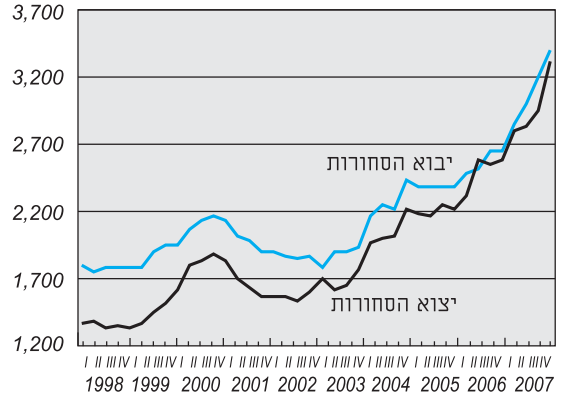

[1] ללא אניות ומטוסים, יהלומים ודלק. נתונים מנוכי עונתיות.
מעודכן עד דצמבר 2007.

שער החליפין הריאלי נמצא ברמה מפוחתת יחסית לעבר, וגם העודף בחשבון השוטף נמצא ברמה גבוהה, למרות הצטמצמותו.

יצוא ההון נטו הסתכם ברביע השלישי בכ-300 מיליוני דולרים - צמצום המבטא ירידה הן ביבוא ההון והן ביצוא ההון. הצמצום ביצוא ההון ברביע השלישי, מעבר להיותו תמונת הראי של הצמצום בחשבון השוטף, משקף את ההתפתחויות הגלובליות שפעלו להגדלת התנודתיות ולעליית אי הוודאות ופרמיית הסיכון. גורמים אלו פעלו לקיזוז הגורמים ארוכי הטווח, שפועלים להגדלת התנועות אל המשק וממנו.

ההשקעות הישירות של תושבי חוץ בישראל גדלו מאוד במהלך הרביע השלישי, במיוחד בסעיף המניות. ההשקעות הישירות של תושבי חוץ בישראל בשנתיים האחרונות גבוהות מאוד, והן חלק ממגמה רווחת בכלכלה העולמית בשנים האחרונות. מנקודת המבט של המשק ניתן לראות בהן גם אות לאמון של המשקיעים במשק הישראלי בכלל ובענף הטכנולוגיה העילית בפרט. כנגד זאת נרשמו מימושי השקעות של תושבי חוץ בתיקי ניירות ערך בישראל, בעיקר במכשירי חוב, על רקע משבר ה"סאב-פריים", מיצוי תהליך הפחתות הריבית והעלייה בסביבת האינפלציה.

ההשקעות של ישראלים בניירות ערך בחו"ל, ובמיוחד באג"ח פרטיות, הצטמצמו מאוד ברביע השלישי, ואילו ההשקעות הישירות המשיכו לגדול בקצב מהיר. צמצום ההשקעות של ישראלים בניירות ערך בחו"ל מבטא בעיקר מימושי השקעה של המשקיעים המוסדיים, על רקע משבר האשראי. מימושים אלו באו לאחר גידול ניכר ומתמשך של השקעות המוסדיים בחו"ל, על רקע הרפורמות בפנסיה ושינויים במיסוי לטובת השקעות בחו"ל. גידול ההשקעות הישירות - חלק ממגמה מתמשכת בשנים האחרונות - הוא חלק מתהליך הצמיחה של חברות ישראליות אל מעבר לגבולות המשק המקומי. מבדיקה שנערכה במחלקת פעילות המשק במט"ח בבנק ישראל עולה כי עיקר ההשקעות ב-2007 התבצעו בענף הנדל"ן .

ההתפתחויות בעולם

בתקופה הנסקרת נמשכה צמיחה עולמית יציבה, למרות החשש מהאטה בארה"ב, ובמידה מסוימת באירופה. למשבר האשראי בארה"ב הייתה השפעה חריפה על שוקי ההון, אולם השפעתה על הסחר העולמי ועל הצמיחה הייתה עד כה מצומצמת (לוח א'-6).

בארה"ב היה שיעור הצמיחה ברביע השלישי 4.9 אחוזים במונחים שנתיים, הגבוה ביותר בארבע השנים האחרונות. ירידת ההשקעה בבנייה למגורים השפיעה במידה ניכרת על התוצר (כנקודת אחוז), אולם יתר הסעיפים, ובפרט היצוא, הצביעו על המשך הצמיחה. עם זאת אינדיקטורים חדשים מצביעים על האטה ברביע הרביעי. בגוש האירו נשמר קצב צמיחה מהיר ויציב, שיעור האבטלה ירד, והשפעת המשבר עד כה הייתה מתונה. עם זאת אינדיקטורים ראשונים לרביע הרביעי מצביעים על התמתנות. ביפן מצביעים הסקרים הנערכים על ידי הבנק המרכזי על המשך התאוששות הפעילות והגדלת ההשקעות, והחברות מדווחות על מחסור בעובדים, מה שמצביע על שיפור בשוק העבודה. בבריטניה הייתה הצמיחה ברביע הרביעי מתונה, אולם הצריכה וההשקעה הואצו והביאו להגדלת היבוא. נראה שהטלטלה בשוק ההון לא פגעה בתוצר, אולם לפי סקר על מצב האשראי פחתה נגישותו של האשראי. באסיה נמשכה צמיחה מהירה, שהובלה על ידי התעוררות בביקושים המקומיים והתרחבות מהירה של היצוא.

האירועים המרכזיים והדומיננטיים ביותר במחצית השנייה של השנה קשורים להתפתחות המחירים ושוקי ההון: בתחילת התקופה הנסקרת התחדשה העלייה

של מחירי האנרגיה, ונרשמה עלייה ניכרת גם במחירי הסחורות –התפתחויות שהתבטאו בלחצים אינפלציוניים במרבית המדינות. על רקע משבר האשראי בארה"ב, גירעון הממשלה והגירעון במאזן התשלומים, נחלש מאוד הדולר לעומת יתר המטבעות. החשש מפני האטה בארה"ב, שתגרור האטה בסחר העולמי, ולפיכך תהיה לה השפעה חריפה על יתר המשקים המפותחים, הגביר את אי-הוודאות ואת התנודתיות בשוקי ההון. החשיפה להשלכות המשבר נתנה את אותותיה גם במוסדות פיננסיים מחוץ לארה"ב[8].

בעקבות המשבר וקשיי הנזילות בשווקים הפיננסיים העולמיים פעלו הבנקים המרכזיים לאספקה דחופה של נזילות לשווקים, כדי לצמצם את הסיכון ליציבות הפיננסית העולמית. כמו כן הוריד ה- FED את הריבית בארה"ב בשיעור מצטבר של אחוז.

בינואר 2008, עם תום התקופה הנסקרת, התחזקו הזעזועים בשווקים הפיננסיים הגלובליים, ובין היתר הופחתה הריבית בארה"ב בשיעור חד של 0.75 נקודת אחוז.

המחירים, המדיניות המוניטרית ושוקי הכספים וההון

במהלך התקופה הנסקרת עלה מדד המחירים לצרכן ב-2.4 אחוזים (4.9 אחוזים בחישוב שנתי), כך שבמהלך 2007 כולה נרשמה בו עלייה של 3.4 אחוזים, מעל ליעד יציבות המחירים (1-3 אחוזים) (לוח א'-7 ואיור א'-10). עיקר העלייה של המדד נבע מהעלייה הניכרת של מחירי האנרגיה והמזון בעולם, וכן מעלייה של מחירי הדיור. המדד המנוכה מסעיפים אלו עלה במהלך התקופה הנסקרת באחוז אחד בלבד, שיעור השקול, בשיעורים שנתיים, למרכז תחום היעד[9]. השינויים בשער החליפין השתקפו במדד המחירים לצרכן בעיקר בטווח הקצר, ובעיקר בתחילת התקופה, אז עלה שער החליפין ותרם לעלייתו של מדד הדיור, ודרכו לעלייה ניכרת של מדד המחירים לצרכן. בהמשך התקופה

[8] לתיאור מפורט של משבר ה"סאב-פריים" והשלכותיו על הכלכלה העולמית והישראלית ראו פרק ד' של דוח בנק ישראל לשנת 2007 (שיתפרסם בסוף מארס).

[9] לפירוט הרכיבים שהשפיעו על המדד וכימות תרומתם לעלייתם המחירים, וכן לניתוח מפורט של המדיניות המוניטרית, ראו דוח אינפלציה 21.

איור א'-10

האינפלציה ב-12 החודשים האחרונים ויעד האינפלציה[1], 1998 עד 2007

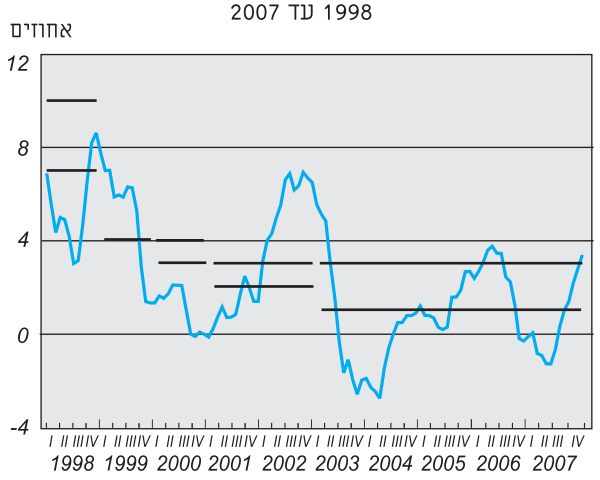

[1] מעודכן עד דצמבר 2007.

פעל ייסוף שער החליפין לקיזוז חלק מהשפעותיהם של גורמי הרקע שפעלו לעליית המחירים.

מדד המחירים הסיטוניים עלה במהלך התקופה בשיעור גבוה וחריג, 7 אחוזים, המבטא את התייקרות חומרי הגלם והתשומות לייצור מקומי במרבית ענפי התעשייה. מדד זה יכול להצביע על התגברות קצב עלייתם של המחירים לצרכן בעתיד, אך בבדיקות שונות שנערכו בעבר לא נמצאה עדות חד-משמעית להשפעה זו.

שער החליפין מול הדולר יוסף במהלך התקופה בשיעור ניכר, אך התפתחותו לא הייתה אחידה לאורך התקופה (איור א'-11): בתחילת התקופה (במהלך חודש יולי) המשיך השער לעלות מנקודת השפל שאליה הוא הגיע במאי. היחלשות השקל בתקופה זו, במקביל להיחלשותו של הדולר בעולם, באה על רקע הפחתת הריבית, שיצרה פער ריביות שלילי מול ארה"ב ופער אפסי בתשואות ארוכות הטווח. הזעזוע הגלובלי באמצע יולי הביא להאצת הפיחות במחצית השנייה של יולי, אך בשיעור מתון יחסית לאירועים דומים בעבר[10]. מאוגוסט ועד סוף התקופה התחזק השקל לעומת הדולר (להוציא עלייה זמנית של שער החליפין במהלך דצמבר), ובכך ביטא בעיקר את היחלשותו

[10] לניתוח מפורט של התפתחות שער החליפין במהלך התקופה הנסקרת ראו דוח האינפלציה 21.

איור א'-11

שער החליפין הנומינלי של השקל מול האירו ומול הדולר[1], 2003 עד 2007

שער החליפין הנומינלי והריאלי של השקל[1], 2003 עד 2007

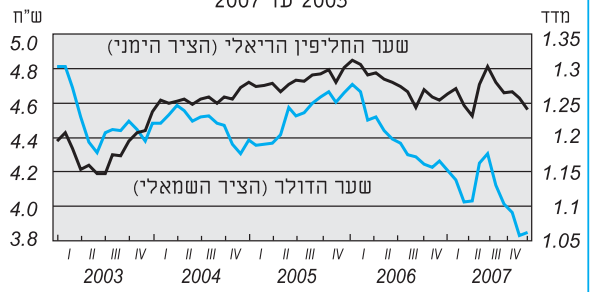

[1] מעודכן עד דצמבר 2007.
שער החליפין הריאלי מחושב על בסיס חודשי.

של הדולר בעולם, בעקבות משבר ה"סאב-פריים", אשר הואצה בתקופה זו.

מלבד מגמת היחלשות הדולר בעולם הושפע שער החליפין במהלך התקופה הנסקרת מגורמים מקומיים וגלובליים, שחלקם תמכו בהתחזקות השקל וחלקם פעלו להיחלשותו; בין הגורמים שתרמו להתחזקות השקל ניתן למנות את המשך השיפור בתנאי היסוד במשק והתבססות האמון במדיניות המקרו-כלכלית, שהתבטאו בין היתר בהעלאת דירוג האשראי של ישראל ובהודעת ארגון OECD על מועמדותה של ישראל להצטרפות לארגון. כל אלו תמכו בהמשך העלייה בהשקעות הישירות של תושבי חוץ בישראל. הרמות הגבוהות של ההשקעות הישירות ושל העודף בחשבון השוטף (למרום הצטמצמותו) יצרו לחץ בסיסי לייסוף השקל. לצמצום פער הריביות השלילי מול ארה"ב עד לרמה אפסית (בעקבות העלאת הריבית במשק והפחתת הריבית בארה"ב) הייתה תרומה נוספת להתחזקות השקל. לעומתם פעלו להיחלשות השקל הזעזוע הגלובלי בשווקים הפיננסיים, על רקע משבר ה"סאב-פריים", והמשך התהליך של הגדלת הפיזור הבין-לאומי בתיק ההשקעות של המשקיעים המוסדיים (בעקבות הרפורמה במס, שהגדילה את הכדאיות היחסית של ההשקעה בנכסים זרים).

הערכות בנק ישראל בדבר עלייה בסביבת האינפלציה, שנסמכו על הפיחות החד בשער החליפין, עליית מחירי האנרגיה וסחורות אחרות בעולם והמשך הצמיחה המהירה במשק הישראלי – כל אלו הניעו את הבנק להעלות את הריבית בתחילת התקופה הנסקרת (בחודשים יולי ואוגוסט) בשיעור מצטבר של 0.5 נקודת אחוז, לרמה של 4 אחוזים. בחודשים ספטמבר עד דצמבר לא שונתה הריבית, לנוכח הערכות הבנק לגבי הכוחות המנוגדים הפועלים על סביבת האינפלציה: המשך העלייה של מחירי האנרגיה והסחורות והמשך הצמיחה במשק תוך הצטמצמות פער התוצר פעלו לעליית המחירים; הכוחות המקומיים שפעלו להתחזקות השקל, הכוחות העולמיים שפעלו להיחלשות הדולר והחששות לגבי ההשלכות של משבר האשראי על הכלכלה העולמית תרמו לקיזוז עליית המחירים. בדצמבר הודיע בנק ישראל על העלאת הריבית לחודש ינואר ב-0.25 אחוז, על רקע התגברות הלחצים לעליית המחירים, שבאה לידי ביטוי באינפלציה בפועל ובציפיות לה (איור א'-12).

אמצעי התשלום (M1) ומצרף הכסף הרחב (M2) התרחבו במהלך התקופה הנסקרת בשיעור חד, גבוה משמעותית משיעורי הצמיחה בתוספת שיעור האינפלציה (לוח א'-8 ואיור א'-13). בשנים האחרונות התמסורת קצרת הטווח מכמות הכסף למחירים חלשה, ולכן משקלו של מצרף זה בקביעת המדיניות הוא משני. סך האשראי למגזר הפרטי המשיך אף הוא לעלות בקצב מהיר ב-2007, עלייה שעיקרה באשראי החוץ-בנקאי. ניתוח רכיבי האשראי מצביע על עלייה באשראי השקלי הלא-צמוד ובאשראי הצמוד למדד, ועל ירידה של האשראי במט"ח והצמוד למט"ח, בעיקר עקב התפתחות שער החליפין. משקלו של האשראי החוץ-בנקאי המשיך לגדול גם במהלך התקופה הנסקרת, בהשפעת השינויים המבניים בשוק ההון, מגבלות על אשראי ללווים גדולים ולקבוצות לווים והריבית הנמוכה יחסית.

התשואות-לפדיון של אג"ח ריאליות עלו בתחילת התקופה הנסקרת, לכל הטווחים, ושבו וירדו ברביע הרביעי. **עקום המק"ם** עלה משמעותית ברביע השלישי לכל אורכו, ושיפועו גדל, התפתחות ששיקפה ציפיות להעלאה מתונה של הריבית. ברביע הרביעי נרשמה בעקום עלייה נוספת, מתונה יותר, ובטווחים הקצרים (עד 9 חודשים) בלבד,

איור א'-12

הריבית והציפיות לאינפלציה[1],
1998 עד 2007

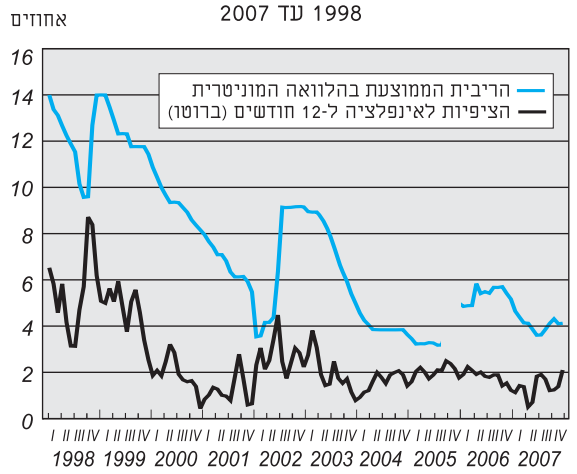

[1] הציפיות לאינפלציה ל-12 חודשים מחושבות במחלקה המוניטרית.
מעודכן עד דצמבר 2007.

איור א'-13

המצרפים הכספיים והאשראי[1],
1998 עד 2007
(השינוי הריאלי ב-12 החודשים האחרונים)

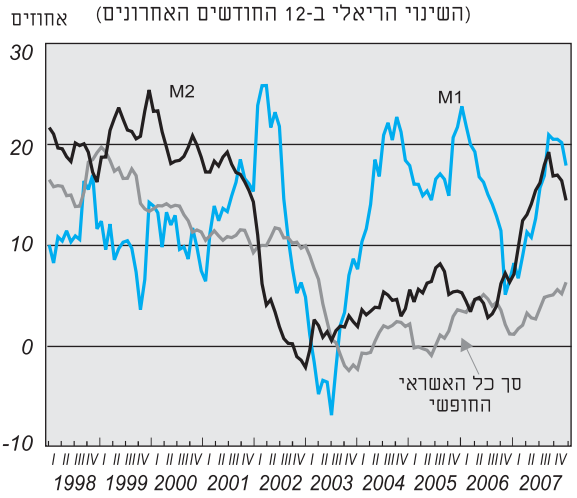

[1] מעודכן עד דצמבר 2007.

כך ששיפועו השתטח – ביטוי לציפיות של המשקיעים כי הריבית לא תועלה בתקופה הקרובה.

שווי תיק הנכסים של הציבור נשאר כמעט ללא שינוי בתקופה הנסקרת, לאחר עלייה מהירה ומשמעותית במחצית הראשונה של השנה. התפתחות זו מוסברת בירידת ההיקף של הנפקות המניות והאג"ח במחצית זו בהשוואה למחצית הקודמת, ובהשפעת הזעזועים הגלובליים והמקומיים, שפעלו לירידת שערי המניות ולעליית מירווחי האג"ח. למרות זאת, בעקבות ההתפתחויות בשוק האג"ח הפרטיות וההיקף חסר התקדים של הנפקות אג"ח קונצרניות במהלך שנת 2007, שנבע מהן, עלה משקל האג"ח הקונצרניות הסחירות בתיק הנכסים, וכנגד זאת ירדו משקלותיהן של האג"ח הפרטיות הלא-סחירות ושל השקעות תושבי ישראל באג"ח בחו"ל.

המחצית הראשונה של 2007 הייתה שיאה של גיאות בשווקים הפיננסיים, שהתבטאה הן בשוק הראשוני והן בשוק המשני: נמשכו עליות השערים והתרחבות מחזורי המסחר, גדלה במידה ניכרת הנפקת המניות, ונרשמו גיוסי הון חסרי תקדים בשוק איגרות החוב הקונצרניות. לעומתה הושפעה המחצית השנייה במידה רבה יותר מההתפתחויות הגלובליות: התנודתיות גברה, מירווחי הסיכון באיגרות החוב עלו, ומדדי המניות ירדו בתחילת התקופה ובסופה. התפתחויות אלו משקפות כוחות מנוגדים רבי עוצמה - השפעה חיובית של המשך הצמיחה המהירה, עלייה ברווחיות החברות והרפורמות בשוק ההון, והשפעה שלילית של עליית מחירי הנפט, משבר ה"סאב-פריים" והתנודתיות בשוקי ההון בעולם, שפעלו להגדלת אי הוודאות, להעלאת פרמיית הסיכון ולירידת שערים. כבר בתחילת התקופה הנסקרת, בשבוע האחרון של יולי, עם התעצמות משבר האשראי בארה"ב, ירדו מחיריהם של הנכסים הפיננסיים גם בישראל. מדדי המניות העיקריים בבורסה של תל אביב ירדו החל בשבוע האחרון של יולי ועד אמצע אוגוסט, במקביל לירידות בבורסות רבות בעולם, אולם הירידות נבלמו באמצע אוגוסט, והמדדים שבו ועלו. ירידת המדדים התחדשה בנובמבר, עם התחדשות הירידות בבורסות בעולם, על רקע התגברות החששות מהשלכות משבר האשראי. התפתחות התשואות על איגרות החוב הממשלתיות הייתה דומה: התשואות על איגרות החוב, הן הצמודות והן הלא-צמודות, עלו עלייה משמעותית באוגוסט ושבו וירדו ברביע הרביעי (לוח א'-9 ואיור א'-14). עליית התשואות על איגרות החוב בישראל תאמה את התפתחות התשואות במשקים מתעוררים, ואילו בארה"ב ובמשקים מפותחים אחרים התשואות על איגרות החוב הממשלתיות דווקא ירדו, על רקע מעבר מנכסים בעלי סיכון גבוה לנכסים שנתפסו כבטוחים יותר. למרות המתואר לעיל, השפעתו של

איור א'-14

עקום תשואות המק"ם, יוני 2007 עד דצמבר 2007
(נתונים ממוצעים)

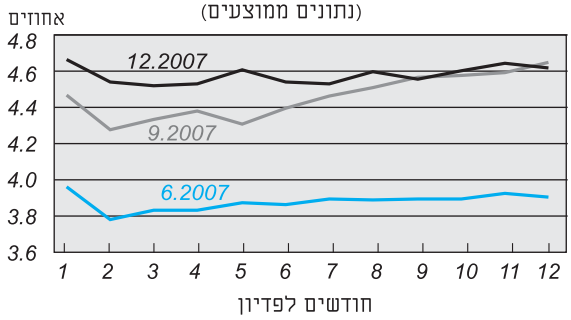

עקום התשואות של איגרות החוב הצמודות למדד,
יוני 2007 עד דצמבר 2007[1]
(ברוטו, נתונים ממוצעים)

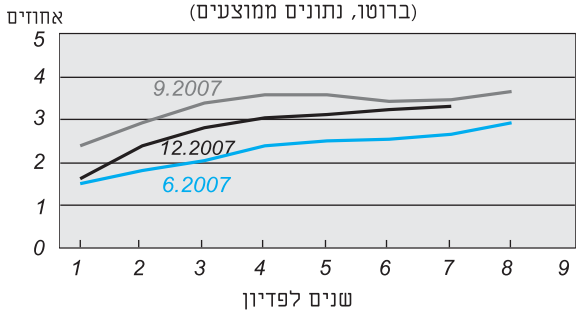

[1] ללא נתוני התשואה של איגרות החוב הצמודות למדד ל-10 שנים.

משבר ה"סאב פריים" על המשק הישראלי ועל שוק ההון הישראלי הייתה מוגבלת בהיקפה. "בנק הפועלים" היה היחיד שדיווח על הפסדים משמעותיים בעקבות חשיפה למשבר, ונאלץ, במחצית השנייה של 2007, למחוק 290 מיליוני דולרים משווי השקעותיו.

ההתפתחויות החיוביות המשמעותיות ביותר נרשמו השנה בשוק איגרות החוב, שהושפע במידה רבה מהפחתת גיוסי ההון על ידי הממשלה (בעקבות הצטמצמות החוב הציבורי) ועוד יותר מכך מהרפורמה בפנסיה - השינויים במבנה ההשקעה של קרנות הפנסיה וקופות הגמל והפסקת הנפקתן של איגרות חוב מיועדות לקרנות הפנסיה.

לוח א'-1: החשבונאות הלאומית, 2006 ו-2007
(אחוזים, במחירים קבועים, בניכוי עונתיות)

	2006	2006 IV	2007 I	2007 II	2007 III	2007 III מול 2006 III	*
		שיעורי השינוי הממוצעים במונחים שנתיים (כל רביע לעומת קודמו)					
התוצר המקומי הגולמי	5.2	7.7	6.0	5.6	5.4	6.2	9
התמ"ג של המגזר העסקי	6.5	9.8	7.0	6.7	7.0	7.6	9
הצריכה הפרטית	4.5	6.6	10.1	5.0	7.6	7.3	9
ההשקעה המקומית הגולמית	5.3	116.0	-16.0	47.5	-5.8	26.0	9
ההשקעה בנכסים קבועים	10.1	7.5	8.5	14.0	42.7	17.4	9
היצוא של סחורות ושירותים[1]	5.9	12.3	7.6	11.4	9.7	10.2	9
היצוא של סחורות ושירותים למעט יהלומים	10.1	11.5	7.9	8.7	12.9	10.2	9
היבוא של סחורות ושירותים[2]	3.3	47.1	4.4	20.5	8.9	19.2	9
היבוא של סחורות ושירותים למעט יהלומים	5.1	24.0	20.1	19.4	8.5	17.9	9
הצריכה הציבורית	2.3	3.4	-0.3	6.0	2.2	2.8	9
הצריכה הציבורית למעט היבוא הביטחוני	1.5	0.6	4.9	1.6	3.6	2.7	9
השימושים המקומיים	3.9	17.3	4.7	11.0	2.5	8.7	9

* החודש האחרון שלגביו יש נתון.

[1] חישוב חדש - ללא סובסידיות.

[2] חישוב חדש - ללא מסים.

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח א'-2: אינדיקטורים לפעילות העסקית, 2006 ו-2007
(אחוזים, בניכוי עונתיות, פרט לנתוני ענף הבנייה)

	2006	2006	2007				
		IV	I	II	III	IV	
		שיעורי השינוי הממוצעים במונחים שנתיים (כל רביע לעומת קודמו)					התקופה הנסקרת[1]	*
המדד המשולב למצב המשק	3.7	6.6	8.1	8.8	8.9	12.6	8.9	12
המסחר הקמעוני המאורגן	4.3	16.5	6.8	3.8	13.9	5.8	8.8	12
הייצור התעשייתי (ללא יהלומים)	8.3	7.9	-1.2	0.3	8.8	9.5	4.1	11
מדד הפדיון בענף המסחר	5.5	12.4	12.2	7.9	5.5	1.9	8.0	11
מדד הפדיון - מסחר ושירותים	8.3	12.8	14.2	8.5	4.4	1.0	8.6	11
מדד היצוא - שירותים	-2.1	-14.7	120.0	4.2	14.5	48.2	31.2	12
כניסת תיירים	-3.7	126.6	113.1	5.3	59.7	93.0	65.2	12
הבנייה למגורים								
התחלות הבנייה של דירות[1]	-1.5	11.5	-14.3	-3.8	11.7		2.1	10
גמר הבנייה של דירות[1]	-7.0	14.2	13.2	-15.7	1.2		-9.2	10
הבנייה שלא למגורים								
שטח ההתחלות[1]	54.7	-10.0	-53.1	-34.1	-24.8		-24.8	9
ממצאי סקר החברות (מאזן הנטו)[2]								
המאזן המשוקלל של המגזר העסקי	28	34	24	30	40	36		12
תפוקת החברות התעשייתיות	29	27	26	24	34	25		12
מכירות חברות המסחר	33	40	30	35	46	34		12

* החודש האחרון שלגביו יש נתון. ** מציין תוצאה בלתי מובהקת ברמה של 10 אחוזים.

[1] שיעור השינוי לעומת התקופה המקבילה אשתקד.

[2] מאזן הנטו הוא ההפרש בין מספר החברות המדווחות על עלייה לבין אלה המדווחות על ירידה, כאחוז מסך החברות המדווחות.

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, משרד הבינוי והשיכון ועיבודי בנק ישראל.

לוח א'-3: אינדיקטורים להתפתחות שוק העבודה, 2006 ו-2007
(בניכוי עונתיות)

	2007		2006	2007				
	III	IV	IV	I	II	III	IV	
	(אלפים)		שיעורי השינוי (כל רביע לעומת קודמו)					התקופה הנסקרת[1] *
כוח העבודה האזרחי	2,920		0.7	1.3	1.2	0.6		3.5 9
המועסקים הישראלים	2,706		1.2	1.3	1.4	0.9		4.9 9
במגזר הציבורי	814		-2.7	1.0	0.8	3.3		2.6 9
במגזר העסקי	1,894		2.5	1.5	1.5	0.3		5.9 9
מועסקים זרים ושטחים (לא מנוכה עונתיות)	364		2.2	0.0	-1.3	3.9		4.8 9
ממוצע שעות העבודה השבועיות למועסק	36.3		2.2	0.0	-1.4	0.0		-0.6 9
תשומת העבודה במגזר העסקי (כולל שטחים וזרים), שעות לשבוע	92,165		3.5	0.7	0.5	1.2		5.9 9
ישראלים בלבד	81,331		4.0	0.7	0.8	0.9		5.3 9
תשומת העבודה במגזר הציבורי (ישראלים)	16,915		-1.8	5.7	-4.0	2.0		-1.1 9
הבלתי מועסקים	214		-5.7	0.9	-1.4	-2.4		-10.7 9
דורשי העבודה	198	193	-2.2	-1.6	-1.3	-2.5	-2.6	-8.1 11
התביעות לתשלומי דמי אבטלה	63	58	-2.5	-2.5	-0.8	-3.1	-8.1	-11.1 12
	(ש"ח, נתונים מקוריים)							
השכר הריאלי למשרת שכיר[2]	7,348	7,040	0.9	0.2	1.2	-1.2	0.9	1.0 10
במגזר הציבורי	7,117	6,685	-1.0	-0.4	3.6	-2.1	-0.7	0.0 10
במגזר העסקי	7,449	7,197	1.8	0.8	0.1	-0.8	-0.5	1.5 10
השכר הנומינלי למשרת שכיר[2]	7,718	7,395	0.0	0.4	1.3	0.1	1.2	2.3 10
במגזר הציבורי	7,475	7,022	-1.9	-0.1	4.0	-1.0	-0.3	1.2 10
במגזר העסקי	7,824	7,559	1.0	0.9	0.2	0.6	-0.1	2.7 10
	(אחוזים, מנוכה עונתיות)							
שיעור ההשתתפות			55.6	56.1	56.6	56.7		9
שיעור התעסוקה			51.3	51.8	52.3	52.5		9
שיעור האבטלה			7.8	7.7	7.5	7.3		9
עומק האבטלה[3]			36.7	42.1	36.2	33.8		9

* החודש האחרון שלגביו יש נתון.

[1] שיעור השינוי לעומת התקופה המקבילה אשתקד (נתונים מקוריים).

[2] כולל זרים ועובדים מהשטחים.

[3] המובטלים המחפשים עבודה מעל חצי שנה מתוך סך כל המובטלים (נתונים מקוריים).

המקור: סקר כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, למעט נתוני הישראלים והלא ישראלים במגזר העסקי, תשומת העבודה במגזר העסקי וסך המועסקים הישראלים, אשר מקורם באומדני החשבונאות הלאומית של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח א'-4: ביצוע התקציב של הממשלה, 2006 ו-2007

	2006	2006	2007				התקופה הנסקרת	*
		IV	I	II	III	IV		
הגירעון המקומי כאחוז מהתוצר	0.2	-3.6	5.1	1.1	2.2		2.2	9
הסטייה מתוואי התקציב המקומי ללא אשראי[1]		(מיליארדי ש"ח, מחירים שוטפים)					(מיליארדי ש"ח[2])	
בהכנסות	10.0	0.7	4.1	3.6	4.1	3.2	3.6	12
בהוצאות	0.3	-0.1	-2.2	-2.1	-0.7	-0.6	-5.4	12
בגירעון	-9.6	-0.8	-6.3	-5.7	-4.8	-3.8	-9.0	12
הגירעון הכולל ללא אשראי (במיליארדי ש"ח)	-5.5	-8.1	6.4	-0.8	2.2	-7.9	4.4	12
הכנסות הממשלה ממסים	6.9	7.2	7.3	5.4	6.7	5.0	5.1	11
מזה: הכנסות ממס הכנסה נטו	12.3	8.1	10.6	4.0	-3.2	4.5	-2.2	11
הכנסות ממע"מ ברוטו	4.6	6.5	0.4	2.3	10.5	9.6	10.1	12
הוצאות הממשלה	3.4	6.5	9.0	3.8	0.8	1.0	0.9	12
קצבאות הביטוח הלאומי	3.2	8.8	4.8	4.5	1.5	-5.4	-0.5	10
מזה: דמי אבטלה	-3.8	-0.9	-7.4	-7.9	-8.5	-28.1	-12.0	10
הבטחת הכנסה	-7.1	-5.9	-6.6	-5.8	-9.3	-9.0	-9.0	10
גבייה של המוסד לביטוח לאומי מהציבור	2.3	6.3	2.9	6.1	7.7	-1.1	5.5	11

* החודש האחרון שלגביו יש נתון.

[1] התוואי נקבע בהתאם ליעד גירעון של 3.0 אחוזי תוצר .

[2] השינוי בתקופה הנסקרת לעומת התקופה המקבילה אשתקד אינו מתייחס לתוואי העונתי.

המקור: משרד האוצר, ביטוח לאומי ועיבודי בנק ישראל

לוח א'-5: סחר החוץ, מאזן התשלומים ויתרות מטבע החוץ, 2006 ו-2007
(מנוכה עונתיות)

	2006	2007				התקופה הנסקרת[1]	*
	IV	I	II	III	IV		
	שיעורי השינוי הממוצעים[2] (כל רביע לעומת קודמו)						
	2006						
המסחר בסחורות[3]							
יבוא הסחורות	8.0	0.2	7.2	5.3	6.8	6.3	23.9	12
מזה: נכסי הצריכה	10.6	-0.6	19.1	3.0	6.3	4.2	30.3	12
נכסי ההשקעה	4.4	-0.4	6.5	8.1	10.7	6.6	31.0	12
התשומות לייצור	8.6	0.7	3.7	5.2	5.5	7.0	19.3	12
יצוא הסחורות	13.8	1.6	8.3	1.1	3.8	12.4	20.4	12
מזה: היצוא התעשייתי	14.3	1.6	7.4	1.8	4.2	11.8	20.1	12
מזה: טכנולוגיה עילית	20.4	0.5	3.9	3.1	-0.2	12.8	12.1	12
	(מיליוני דולרים)							
מאזן התשלומים								
יצוא הסחורות והשירותים	62,992	16,322	16,636	17,199	17,738			9
יבוא הסחורות והשירותים	61,892	16,537	16,782	17,899	19,228			9
העודף (הגירעון) בחשבון סחורות ושירותים	1,100	-215	-146	-699	-1,491			9
העודף (הגירעון) בחשבון השוטף	7,990	1,832	1,392	1,451	712			9
החשבון הפיננסי (למעט יתרות המט"ח)[4]	-2,091	-1,798	-714	-1,483	-32			9
מזה: ההשקעות הישירות של תושבי חוץ[4]	3,575	4,168	2,866	2,086	3,030			9
השקעות תושבי חוץ בתיק ניירות הערך למסחר[4]	2,023	1,561	1,018	910	-755			9
ההשקעות הישירות וההשקעות של תושבי ישראל בתיק ניירות הערך למסחר בחו"ל[4]	5,509	3,699	3,881	4,395	1,867			9
החוב החיצוני נטו (באחוזי תוצר)[4]	-23.0	-23.1	-21.0	-20.9	-20.2			9
היתרות בבנק ישראל, לסוף תקופה[4]	29,055	29,055	30,504	28,969	29,130	28,433		12

* החודש האחרון שלגביו יש נתון.

[1] שיעור השינוי לעומת התקופה המקבילה אשתקד (נתונים מקוריים).

[2] שיעורי השינוי מתייחסים להיקפים הדולריים של היבוא והיצוא, לא לשינויים כמותיים.

[3] נתוני המסחר בסחורות הם ללא אניות ומטוסים, יהלומים ודלק.

[4] נתונים מקוריים.

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח א'-6: מדדים להתפתחויות הכלכליות במדינות המתקדמות והמתפתחות[1]
(אחוזי שינוי שנתיים)[2]

			2003	2004	2005	2006	2007	2008
							תחזית	תחזית
התמ"ג העולמי			4.0	5.3	4.4	5.0	4.9	4.1
	במדינות המתקדמות		1.9	3.3	2.5	3.0	2.6	1.8
	במדינות המתפתחות		6.7	7.7	7.0	7.7	7.8	6.9
הסחר העולמי			5.4	10.6	7.5	9.2	6.6	6.7
	במדינות המתקדמות	יבוא	4.1	9.1	6.1	7.4	4.3	5.0
		יצוא	3.3	8.9	5.8	8.2	5.4	5.3
	במדינות המתפתחות	יבוא	10.3	16.4	12.1	14.9	12.5	11.3
		יצוא	10.8	14.6	11.1	11.0	9.2	9.0
מחירי הסחורות הלא מעובדות (בדולרים)	נפט[3]		15.8	30.7	41.3	20.5	6.6	9.5
	אחר		6.9	18.5	10.3	28.4	12.2	-6.7
האינפלציה (מדד המחירים לצרכן)	במדינות המתקדמות		1.8	2.0	2.3	2.3	2.1	2.0
שיעורי ריבית לזמן קצר (אחוזים)[4]	על הפיקדונות בדולרים		1.0	1.4	3.8	5.3	5.2	4.4
	על הפיקדונות באירו		2.3	2.1	2.2	3.1	4.0	4.1
שיעור האבטלה	במדינות המתקדמות		6.5	6.3	6.0	5.6	5.3	5.5

[1] בהגדרות ה-World Economic Outlook ישראל נכללת בין המדינות המתקדמות. המדינות המתקדמות הן המדינות המפותחות וחלק מהשווקים המתעוררים.

[2] פרט לשיעורי הריבית והאבטלה.

[3] המחיר הממוצע של חבית נפט ב-2006 היה 64.27 דולרים של ארה"ב.

[4] ריבית ה-LIBOR לשישה חודשים על הפיקדונות בדולרים; ריבית ה-LIBOR לשלושה חודשים על הפיקדונות באירו.

המקור: World Economic Outlook (IMF), לפי העדכון מאוקטובר 2007.

לוח א'-7: מדדי מחירים נבחרים - קצב השינוי במהלך התקופה, 2006 ו-2007
(אחוזים, במונחים רבעוניים)

	2006	2006 IV	2007 I	2007 II	2007 III	2007 IV	התקופה הנסקרת[1]	*
	שיעורי השינוי במהלך הרביע							
מדד המחירים לצרכן	-0.1	-0.9	-0.2	1.2	1.3	1.1	2.4	12
מדד המחירים למעט דיור, פירות וירקות	0.9	-0.7	-0.1	1.7	0.1	2.0	2.1	12
מדד המחירים לצרכן, ללא דיור וללא פירות וירקות, מבוקרים, הלבשה והנעלה	1.4	-1.4	0.6	1.2	0.6	1.3	1.9	12
מדד מחירי הדיור	-6.1	-2.9	-0.3	-0.1	4.7	-2.3	2.3	12
מדד המחירים הסיטוניים	2.1	-2.8	1.6	2.5	1.9	5.0	7.0	12
שער החליפין של הדולר	-8.9	-3.5	0.0	-0.4	-2.3	-4.5	-6.7	12
שער החליפין של האירו	1.5	0.2	0.2	0.9	1.0	0.3	1.3	12
	שיעורי השינוי במהלך 12 החודשים האחרונים							
מדד המחירים לצרכן	2.1	-0.2	-0.6	-1.1	0.9	2.8	2.4	12
מדד המחירים לצרכן, ללא דיור וללא פירות וירקות, מבוקרים, הלבשה והנעלה	2.6	1.0	0.5	0.0	0.7	3.1	1.9	12

* החודש האחרון שלגביו יש נתון.

[1] שיעור השינוי במהלך ששת החודשים האחרונים במונחים חצי-שנתיים.

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח א'-8: המצרפים המוניטריים והאשראי הבנקאי החופשי, 2006 ו-2007
(שיעורי השינוי במונחים שנתיים, אחוזים)

	2006	2006 IV	2007 I	2007 II	2007 III	2007 IV	מצטבר ב-12 החודשים האחרונים	התקופה הנסקרת	*
	לעומת התקופה הקודמת						במהלך התקופה		
M1 (אמצעי התשלום)[1]	13.7	-1.3	21.0	23.3	38.4	-0.8	18.1	15.2	12
M2d[2]	4.9	9.5	22.8	19.3	21.1	1.9	14.5	8.7	12
M3d[3]	7.4	6.9	19.8	13.7	22.2	4.3	13.9	10.9	12
האשראי הבנקאי החופשי	3.6	-0.5	3.8	7.0	10.1	2.8	6.4	4.5	12
האשראי השקלי הלא-צמוד	12.3	18.0	20.0	17.3	3.3	10.7	12.1	7.0	12
האשראי הצמוד למדד	1.1	-7.1	-6.3	1.4	14.0	4.5	4.1	7.4	12
האשראי הצמוד למט"ח+האשראי במט"ח	-7.6	-23.7	-13.0	-7.7	22.3	-18.5	-3.8	-6.8	12

* החודש האחרון שלגביו יש נתון.

[1] פיקדונות הע"ש + המזומן שבידי הציבור.

[2] M1 + פז"ק לא-צמוד (עד שנה) + פח"ק.

[3] M2 + פז"ק צמוד (עד שנה) + ע"ש צמוד.

המקור: בנק ישראל, המחלקה המוניטרית.

לוח א'-9: הריביות, התשואות ומדד המניות, 2006 ו-2007
(אחוזים,ממוצע לרביע)

	2006	2006 IV	2007 I	2007 II	2007 III	2007 IV	התקופה הנסקרת	*
הריבית הנומינלית								
על פח"ק	4.1	4.1	3.3	2.8	2.8	3	2.9	11
על אשראי לא צמוד עד שנה	8.4	8.3	7.8	6.9	7.9	7.9	7.9	11
ריבית אפקטיבית במכרז פיקדון יומי	5.3	5.5			3.7	4.1	3.9	12
ריבית LIBID על הדולר ל-3 חודשים	5.1	5.2	5.2	5.2	5.3	4.9	5.1	12
התשואה לפדיון של מק"ם ל-12 חודשים	5.5	5.1	4.5	3.8	4.5	4.5	4.5	12
התשואה לפדיון של אג"ח ל-5 שנים	3.7	3.6	3.2	2.9	3.4	3.3	3.3	12
פרמיית הסיכון[1]	0.3	0.3	0.2	0.2	0.2	0.3	0.2	12
הציפיות לאינפלציה ל-12 חודשים[2]	1.8	1.4	1.3	1	1.6	1.5	1.6	12
שיעור השינוי במדד המניות הכללי (כל רביע לעומת קודמו)	5.4	7.5	10.1	11	-0.7	1.7	0.9	12

* החודש האחרון שלגביו יש נתון.

[1] credit default swap כפי שהוא נמדד משוק ה-CDS לחמש שנים.

[2] הציפיות מבוססות על חישוב מחלקת המחקר נגזרו מפער התשואות בין אג"ח צמודה לאג"ח לא-צמודה אשר הוחזקו על ידי משקיעים מוסדיים שאינם מחויבים במס, ובניכוי השפעת יום ה-X על מחיר האיגרת.

המקור: בנק ישראל, המחלקה המוניטרית.

חלק ב': הרחבה בסוגיות נבחרות

ממצאים ראשוניים מ"איחוד הרשויות גדול"

במסגרת "התוכנית להבראת כלכלת ישראל" מ-2003 אוחדו בחקיקה 23 רשויות מקומיות ל-11 רשויות מאוחדות, במטרה להקטין את התלות התקציבית בשלטון המרכזי תוך ניצול יתרונות לגודל. בבדיקת נתוני התקציב של הרשויות המאוחדות נמצא כי עד כה האיחוד לא הביא להתייעלות המצופה: נבדקה ההוצאה לתושב ברשויות המקומיות שאוחדו ביחס להוצאה לתושב ברשויות דומות שלא אוחדו בשנתיים שלפני האיחוד ובשנתיים שאחריו, ונמצא שיחס זה דווקא עלה. במרבית המקרים התנגדות התושבים לאיחוד והעדר תיאום עם משרדי הממשלה הם שהביאו לעליית יחס זה, במיוחד ברשויות הלא-יהודיות.

בבדיקות דומות בארץ ובעולם נמצא שגם בטווח ארוך יותר איחוד רשויות מוביל לחיסכון תקציבי רק אם האיחוד נעשה בתמיכת התושבים ויוצר הזדמנות כלכלית שלא הייתה קיימת בלעדיו, או אם הוא מוביל לפירוקן של רשויות כושלות. במקרים רבים האיחוד מביא להגדלת ההוצאה תוך שיפור השירותים המסופקים לתושבים, אולם זאת ללא ההתייעלות המצופה ברכיבים שבהם יש יתרון לגודל[1].

בדיקה של השפעת האיחוד על ההוצאות וההכנסות של הרשויות בטווח קצר יחסית עלולה להיות בעייתית, משום שבשנים הראשונות לאיחוד הרשויות המאוחדות נושאות בעלויות חד-פעמיות, תוצאת פיטורי עובדים ושינויים ארגוניים. אף על פי כן יש חשיבות ציבורית לבחינה של תוצאות האיחוד גם בטווח הקצר, כדי להפיק לקחים שעשויים להועיל בתהליכי האיחוד של רשויות נוספות[2].

[1] ר' דוידוביץ-מרטון וא' טבק (2005). "איחוד רשויות – תיעוד, לקחים והמלצות", משרד הפנים, נייר עמדה. ראו גם ההמלצות של צוות הרשויות המקומיות בכנס קיסריה, "רפורמה בשלטון המקומי: ביזור לראויים ואבזור לנחשלים", המכון לדמוקרטיה, יולי 2004, נייר עמדה 55.

[2] חוק איחוד הרשויות עבר בכנסת באוגוסט 2003. בינואר 2006 אוחדה המועצה המקומית מנחמיה עם המועצה האזורית בית-שאן; לאחרונה פרסם משרד הפנים תכנית מעודכנת לאיחוד רשויות נוספות, על פי החלטת הממשלה מ-12 בספטמבר 2006 בדבר המשך התהליך של איחוד הרשויות.

איחוד רשויות ויתרונות לגודל

הדרישה של הממשלה לאחד רשויות מבוססת על העדר יתרונות לגודל ברשויות הקטנות. היתרונות לגודל מתרכזים בהוצאות שיש בהן רכיב קבוע משמעותי. דוגמה לכך היא ההוצאה בתקציב על "הנהלה וכלליות" לתושב, הוצאה שמגיעה ברשויות הקטנות, שבכל אחת מהן פחות מ-10,000 תושבים, ליותר מפי ארבעה מאשר ברשויות הגדולות. גם בהוצאות השכר של נבחרי הרשות יש יתרונות לגודל: הוצאות השכר של הנבחרים, לתושב, נמוכות יותר ככל שהרשות גדולה יותר, וכתוצאה מכך העומס של שכר הנבחרים על התקציב ברשויות הקטנות גדול פי 12 מאשר ברשויות הגדולות (לוח ב'-1). ממצאים אלו חשובים במיוחד מפני מספרן הגדול של הרשויות הקטנות.

איחוד הרשויות בוצע על רקע משבר תקציבי, שפגע במיוחד ברשויות החלשות. המשבר נבע מניהול לקוי בחלק מהרשויות ומקיצוץ חד של מענקי האיזון בלמעלה מ-800 מיליוני שקלים (כ-19 אחוזים), במסגרת התוכנית הכלכלית ב-2003. הקיצוץ הוביל לפגיעה באספקת השירותים ברשויות רבות. חלק מהן אף הגיע לסף משבר נזילות, שגרם עיכובים בתשלום משכורות לעובדים ולאי-עמידה בתשלומים השוטפים במשך תקופה ארוכה. נפגעו במיוחד הרשויות באשכולות הסוציו-כלכליים הנמוכים, שבהן המענקים הם עיקר ההכנסה, ובמיוחד ברשויות הלא-יהודיות המדורגות בארבעת האשכולות הנמוכים[3].

נתונים תקציביים לשנים 2004-2005: ממצאים ראשוניים

בהמשך מוצגת השוואה של נתוני ביצוע התקציב לשנים 2004 ו-2005 על הרשויות שאוחדו, יחסית לרשויות מקומיות דומות שלא אוחדו, בהשוואה לנתוני 2001 ו-2002 (לפני האיחוד). קבוצת הייחוס של הרשויות היהודיות מכילה את כל 73 הרשויות שמספר תושביהן לפני מהלך האיחוד היה נמוך מ-10,000; קבוצת הייחוס של הרשויות

[3] ג' נבון (2006). "הדינמיקה התקציבית ברשויות המקומיות", *סקר בנק ישראל 79*, 139-172.

לוח ב׳-1: מאפייני הרשויות המקומיות לפי הגודל, המעמד המוניציפלי והלאום, 2005

רשויות	מספר הרשויות בקבוצה	ס"כ התושבים בקבוצה (אלפים)	ההוצאה בתקציב הרגיל לתושב (ש"ח)	הוצאות הנהלה וכלליות לתושב (ש"ח)	שכר הנבחרים לתושב (ש"ח)
עיריות ומועצ׳ מקומיות (אלפי תושבים)					
50+	23	3,731	5,160	172	10
20-50	47	1,534	4,887	230	36
10-20	43	615	4,427	272	59
5-10	52	362	5,035	332	74
5-0	32	91	6,784	603	170
מועצות אזוריות	54	609	7,007	699	63
רשויות יהודיות	171	5,574	5,196	203	21
רשויות ערביות	80	1,368	4,129	262	61

הלא-יהודיות מכילה את כל 43 הרשויות הלא-יהודיות שלא אוחדו.

ההוצאה לתושב במרבית הרשויות שאוחדו ביחס להוצאה זו ברשויות שלא אוחדו עלתה בשנתיים שאחרי האיחוד (2005-2004) בהשוואה ליחס זה בשנתיים שקדמו לאיחוד (2002-2001, לוח ב׳-2). תוצאה זו משמעותה כי ירידת ההוצאה לתושב ברשויות שאוחדו הייתה מתונה יותר מאשר ברשויות מקבילות שלא אוחדו. מכלל זה יוצא האיחוד של מודיעין עם מכבים-רעות, שם לא היה שינוי מהותי בהוצאה לתושב יחסית לקבוצת הייחוס; תוצאה זו משקפת ירידה של 11 אחוזים בהוצאה לתושב, תוצאת פיטורים של 42 אחוזים מבעלי התפקידים הבכירים והעברת משרדי של מועצת מכבים-רעות לרשות המאוחדת במודיעין. בעיר הכרמל וברשות המאוחדת באקה-ג׳ת ההוצאה הריאלית-לתושב עלתה בשנתיים שאחרי האיחוד בהשוואה לשנתיים שקדמו לאיחוד ב-17 אחוזים וב-6 אחוזים, בהתאמה, למרות פיטורי עובדים, וזאת בגלל התנגדות של התושבים, שמנעה את השינוי הארגוני.

בהקשר זה חשוב להזכיר את ממצאי ועדת המעקב לבדיקת יישום האיחוד, שלפיהם איחוד רשויות כדאי בשני מצבים קיצוניים: אם האיחוד מוביל לפירוקן של רשויות כושלות והטמעתן ברשות יציבה סמוכה, או אם הוא מניב תשתית הכנסה כלכלית יציבה ברשות המאוחדת לאורך זמן.

השוואה חשובה נוספת קשורה לגביית הארנונה. ב-2005 שיעור גביית הארנונה מהחיוב השוטף ברשויות הערביות היה 42 אחוזים בממוצע, לעומת 77 אחוזים ברשויות היהודיות. ההבדלים נובעים מהמבנה החמולתי, המקשה על גביית הארנונה ברשויות הערביות, וכן מהבדלים ברמה הסוציו-דמוגרפית ומנכונות נמוכה של התושבים לשלם עבור אספקת השירותים המקומיים, בשל תחושת אפליה ואי אמון במנגנוני השלטון; גם כאשר מנטרלים על המאפיינים הסוציו-דמוגרפיים השונים, גביית הארנונה ברשויות הערביות עדיין נמוכה ב-20 אחוזים בממוצע מאשר ברשויות מקומיות יהודיות מקבילות[4].

השוואה של שיעורי גביית הארנונה בין השנתיים שלפני האיחוד (2001 ו-2002) לשנתיים שאחריו (2004 ו-2005) מלמדת כי בעוד שברשויות היהודיות אשר אוחדו שיעור גביית הארנונה כמעט לא השתנה[5], ברשויות הערביות שאוחדו ירדה הגבייה, כצפוי, ירידה משמעותית, וזאת גם ביחס ליתר הרשויות הערביות. ממצא זה בולט במיוחד באיחוד באקה-ג׳ת ובאיחוד שגור, שם הייתה התנגדות חריפה של התושבים וראשי הרשויות לאיחוד (לוח ב׳-3).

מהבדיקה דלעיל עולים לקחים, שישמשו בעתיד ביישום תוכניות לאיחודי רשויות נוספים: כדי שהאיחודים יצליחו, חשוב להקפיד על הסברה ותיאום עם התושבים, כדי שהם ישכנעו את ראשי הרשויות בנחיצות המהלך. בספרות המקצועית מודגש כי למעורבות של הרשויות המשתתפות באיחוד תפקיד משמעותי בהצלחת תהליך ההתייעלות. כן רצוי לקיים בקרה צמודה, שתאפשר לאתר את הבעיות

[4] ע׳ ברנדר (2004). "הנעה עצמית או ניכור כתגובה לקיפוח: גיוס משאבים מקומיים לשיפור השירותים הציבוריים במגזר הערבי בישראל כמבחן". מכון פאלק, מאמר לדיון 04.03.

[5] חריג מבחינה זו הוא היישוב המאוחד יהוד-נווה אפרים שם נרשמה ירידה בשיעור גביית הארנונה.

לוח ב'-2: ההוצאה לתושב ברשויות שאוחדו ביחס לרשויות דומות שלא אוחדו[1]

	לפני האיחוד		בשנת האיחוד	אחרי האיחוד	
	2001	2002	2003	2004	2005
הרשויות היהודיות					
צורן - קדימה	83	68	79	79	82
בנימינה - גבעת עדה	93	78	84	94	89
יהוד - נווה אפרים	99	81	93	94	94
מודיעין - מכבים - רעות	77	61	69	70	66
הרשויות הלא-יהודיות					
עיר הכרמל (דאלית אל כרמל -עוספייא)	89	85	103	89	117
באקה-ג'ת	79	80	86	83	87
שגור (בענה, דיר אל אסד ומג'ד-אל כרום)	84	81	80	77	79

[1] הרשויות היהודיות שאוחדו הושוו לרשויות יהודיות קטנות (פחות מ-10,000 תושבים) שלא אוחדו.

הרשויות הלא-יהודיות שאוחדו הושוו ליתר הרשויות הלא-יהודיות. מספר גבוה מ-100 מעיד על הוצאה גבוהה ביחס לקבוצת ההשוואה.

לוח ב'-3: שיעור גביית הארנונה ברשויות שאוחדו[1]

	לפני האיחוד		בשנת האיחוד	אחרי האיחוד	
	2001	2002	2003	2004	2005
הרשויות היהודיות					
צורן - קדימה	80	80	69	83	84
בנימינה - גבעת עדה	84	84	70	80	83
יהוד - נווה אפרים	89	89	58	74	69
מודיעין - מכבים - רעות	91	83	85	88	85
הרשויות הלא-יהודיות					
עיר הכרמל (דאלית אל כרמל -עוספייא)	60	60	29	54	47
באקה-ג'ת	57	57	16	43	21
שגור (בענה, דיר אל אסד ומג'ד-אל כרום)	61	61	15	33	36

[1] כולל ארנונה נטו למגורים ושלא למגורים.

בשלבים המוקדמים של האיחוד[6]. יש להמשיך ולעקוב אחר הביצועים של הרשויות המאוחדות בטווח ארוך יותר, ואף להוסיף לממצאים של ועדת המעקב התייחסות מובנית לשינויים בשירותים שהתושבים מקבלים.

חשוב לשקול גם מדיניות המבוססת על הגישה הרב-ארגונית – פיתוח ארגונים חוצי-רשויות לאספקת שירותים משותפים בתחומי החינוך, הרווחה, המים והביוב; זאת משום שעל פי הניסיון בעולם, איחוד רשויות אינו מביא, בדרך כלל, לחיסכון תקציבי לאורך זמן אם אינו מלווה בשינוי מקיף, שכן ההוצאה לתושב ביישוב הנקלט עולה לרמת ההוצאה ברשות הקולטת[7]. הגישה הרב-ארגונית

[6] ראו ההמלצות בדוח שהוכן לכנס קיסריה של שנת 2004.

[7] Dollery, B. E. and L. Crase (2004). "Is Bigger Local Government Better? An Evaluation of the Case for Australian Municipal Amalgamation Programs", Urban *Policy and Research, 22(3)*, 265-276.
Sancton, A. (2000). Merger Mania: The Assault on Local Government, Montreal and Kingston: McGill-Queen's University Press.

מדגישה את החשיבות של הספקת השירות האופטימלי ושל שיתוף פעולה מרצון בין הרשויות.

רפורמה מוניציפלית חריגה בהיקפה נערכה ב-2007 בדנמרק; מספר הרשויות המקומיות שם צומצם מ-271 ל-98, ומספר המחוזות הופחת מ-14 ל-5, במטרה לנצל יתרונות לגודל ולייעל את השירות לאזרח. במסגרת האיחוד הוחלט שרשות מקומית לא תכלול פחות מ-30,000 תושבים, והאיחודים נבחרו על ידי הרשויות עצמן: הן ניהלו משאים ומתנים זו עם זו במטרה למצוא את הזיווגים המתאימים ביותר. הרפורמה כללה גם הסכמים לשיתוף פעולה בין רשויות מאזורים קרובים – בעיקר בין רשויות מאותו מטרופולין – באספקת שירותים שונים, ברוח הגישה הרב-ארגונית.

לוח ב'-4: רשימת היישובים שאוחדו במסגרת עיריות ומועצות מקומיות[1]

	היישוב הראשי			היישוב המצטרף			היישוב המאוחד		
	השם	האוכלוסייה	האשכול	השם	האוכלוסייה	האשכול	השם	האוכלוסייה	האשכול
1	מג'ד אל-כרום	11,125	2	בענה	6,535	2	שגור	25,672	2
				דייר אל-אסד	8,012	2			
2	באקה אל-גרביה	19,224	3	ג'ת	8,388	2	באקה-ג'ת	27,612	3
3	דאלית אל-כרמל	13,099	4	עספיא	9,381	4	דאלית אל-כרמל-עספיא	22,480	4
4	קדימה	8,733	7	צורן	5,452	7	קדימה-צורן	14,185	7
5	בנימינה	6,044	8	גבעת עדה	2,452	7	בנימינה-גבעת עדה	8,496	7
6	יהוד	21,578	7	נוה מונוסון	2,560	9	יהוד-מונוסון	24,138	7
7	מודיעין	30,996	8	מכבים-רעות	10,663	9	מודיעין-מכבים-רעות	41,659	8
8	כוכב יאיר	4,903	9	צור יגאל*	6,630		כוכב יאיר	11,533	8
9	סביון	2,488	10	גני יהודה*	740		סביון	3,228	10

* צור יגאל וגני יהודה היו לפני השינוי ועדים מקומיים במועצה האזורית דרום השרון.

[1] הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, "אפיון הרשויות המקומיות ודירוגן לפי רמה חברתית כלכלית" (2004).

לוח ב'-5: רשימת היישובים שאוחדו במסגרת מועצות אזוריות[1]

	לפני האיחוד			היישוב הנכנס			היישוב היוצא		אחרי האיחוד	
	השם	האוכלוסייה	האשכול	השם	האוכלוסייה	השם	האוכלוסייה		מספר היישובים	האוכלוסייה
10	חוף הכרמל	43,388	6	עתלית*	4,477				22	47,865
11	עמק הירדן	9,211	6	כנרת*	469				21	9,680
12	דרום השרון	24,316	8	רמות השבים*	1,069	צור יגאל	6,630		29	18,015
						גני יהודה	740			
13	מטה אשר	16,399	5	שבי ציון*	648				32	17,047

* מועצות מקומיות שהצטרפו כוועדים מקומיים במועצות אזוריות.

[1] הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, "אפיון הרשויות המקומיות ודירוגן לפי רמה חברתית כלכלית" (2004).

ההשלכות של התפתחויות דמוגרפיות חזויות על כוח העבודה

להרכב הגילים של האוכלוסייה השפעות רבות על המשק, ובראשן - על קצב הצמיחה ועל ההוצאה הציבורית ומימונה. אלה נובעות בעיקר משינויים החלים במשך מחזור החיים בהשתתפות בכוח העבודה ובמידת ההזדקקות לשירותים ציבוריים – בייחוד חינוך ובריאות - ולתשלומי העברה. עלייה בחלקם של הילדים והזקנים באוכלוסייה פועלת להאטת קצב גידולו של כוח העבודה, ולפיכך - להאטת קצב הצמיחה במשק. התרחבות קבוצות אלה לוחצת גם להגדלת ההוצאה הציבורית ולירידת ההכנסה ממסים, ולפיכך מציבה אתגרים למדיניות הפיסקלית.

דיון בהשלכות הכלכליות של התהליכים הדמוגרפיים מצריך מסגרת התייחסות ארוכת טווח. זאת משום שתהליכים אלה הם איטיים, וניתנים לחיזוי במידה רבה של סבירות לטווח של עשור עד שניים[8]. תכנון ארוך טווח והיערכות מוקדמת להתמודדות עם השלכותיהם הם חיוניים, משום שהשפעתם המצטברת לאורך זמן עשויה להיות משמעותית ביותר. נקל אפוא להבין את העיסוק הנמרץ במדינות המפותחות בניתוח ההשלכות הכלכליות של ההזדקנות המואצת של אוכלוסיותיהן, הצפויה בעשורים הקרובים, ובחלק מן המדינות החלה זה מכבר.

להלן נציג ניתוח של השפעת ההתפתחויות הדמוגרפיות החזויות על כוח העבודה בישראל. אנו מנתחים שלושה תרחישים ומדגימים את ההשפעה האפשרית של מדיניות להגברת התעסוקה במגזרים שהשתתפותם בשוק העבודה נמוכה. אמצעי מרכזי לכך הוא העלאת שיעורי ההשכלה, בייחוד הגבוהה, בקרבם.

הניתוח מתבסס על תחזית האוכלוסייה עד שנת 2025, כפי שחושבה בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. התחזית הסתמכה על האוכלוסייה בשנת 2000 ועל המגמות בתחומי הפריון, התמותה וההגירה בשנים 1995-2000. לתחזית שלוש חלופות, הנבדלות זו מזו בהנחות לגבי רכיבי גידולה של האוכלוסייה. כל החישובים להלן מתייחסים לחלופה הבינונית[9].

לפי התחזית, צפוי המשק ליהנות משיפור ביחס התלות עד שנת 2010 בערך, ולאחר מכן צפויה מגמה זו להתהפך. לוח ב'-6 מתאר את ההתפתחות בפועל של יחסי התלות במשק ואת זו החזויה עד 2025 - את משקל הילדים (בני 0-14) ומשקל הזקנים (65 ומעלה) ביחס לאוכלוסייה בגילי העבודה (15-64), וסכומם, שהוא יחס התלות הכולל. עד 2010 צפויה ירידה מתמשכת של יחס התלות הכולל כתוצאה מירידה הן של משקל הילדים והן של משקל הזקנים, ולאחר מכן צפוי שינוי במגמה: יחס התלות יתחיל לעלות, משום שיחד עם המשך הירידה של משקל הילדים יעלה משקל הזקנים. שינויים אלו נובעים, בין היתר, מהירידה הנמשכת של שיעורי הילודה, מהגידול של מספר המגיעים לגיל פרישה ומהמשך העלייה בתוחלת החיים.

התפתחויות אלה יקרבו את יחס התלות בישראל לזה שבמדינות המפותחות, אף כי יישמר הבדל מהותי ביניהן בתקופת התחזית: יחס התלות בישראל גבוה כיום מאשר

לוח ב'-6: יחסי התלות של ילדים (0-14) וקשישים (65+) כאחוז מהאוכלוסייה בגילים 15-64

	1995	2000	2005	2010	2015	2020	2025
				תחזית [1]			
0-14	48.3	46.2	45.7	45.1	44.5	43.2	41.6
65+	16.3	15.9	15.9	15.5	17.5	19.3	20.6
יחס התלות הכולל	64.6	62.1	61.6	60.6	62.0	62.5	62.2

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, "תחזיות אוכלוסיית ישראל עד שנת 2025".

[8] מובן כי גלי עלייה, כגון זה של ראשית שנות התשעים, אינם ניתנים לחיזוי ועשויים להפריך את התחזיות הדמוגרפיות.

[9] הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2005. "תחזיות אוכלוסיית ישראל עד שנת 2025", פרסום מספר 1238.

במדינות המפותחות, למרות חלקם הנמוך של הזקנים, וזאת מפני שיעורם הגבוה יחסית של הילדים. מצב זה יימשך גם בתקופת התחזית, אולם ירידה מהירה של משקל הילדים יחד עם עלייה מתונה של משקל הזקנים תקרב את משקלה של כל אחת משתי הקבוצות ואת יחס התלות לאלה של המדינות המפותחות.

גודלה היחסי של האוכלוסייה בגיל העבודה אינו מציג את תמונת התפתחותו הצפויה של כוח העבודה בשלמותה, מפני השונות הרבה בשיעורי ההשתתפות בין מגזרים שונים. שינויים במשקלותיהם של המגזרים באוכלוסייה עשויים אפוא להשפיע במידה לא מבוטלת על גודלו של כוח העבודה. שני מגזרים ששיעור ההשתתפות בקרבם נמוך במיוחד, ומשקלותיהם באוכלוסייה שבגיל העבודה צפויים לעלות, הם החרדים והערבים. לפיכך ניתוח התפתחותם החזויה יכול להדגים הן את השפעתם של שינויים בהרכב האוכלוסייה והן את תרומתה האפשרית של מדיניות המתמקדת בשיפור מצבם של מגזרים מוגדרים.

החרדים מהווים כיום כ-10 אחוזים מסך האוכלוסייה היהודית[10]. כ-45 אחוזים מן החרדים הם ילדים בני 0-14, ולפיכך זוהי קבוצת אוכלוסייה צעירה מאוד, ששיעורה באוכלוסייה היהודית בגיל העבודה צפוי לעלות. ואולם, אין תחזיות מוסמכות לגבי מספר החרדים בעתיד[11]. לעומת זאת, לגבי האוכלוסייה הערבית קיימים נתונים מוסמכים, והלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מפרסמת תחזיות לגבי גידולה הצפוי של אוכלוסייה זו והרכב הגילים שלה. לפיכך הדיון בהשפעתן של התפתחויות אלו ובהשלכותיהן על המדיניות יתמקד באוכלוסייה הערבית, אולם תחולתם של הלקחים רחבה יותר.

לוח ב'-7 מציג את שיעורי ההשתתפות בכוח העבודה בשנת 2006. ישנם הבדלים משמעותיים בשיעורי ההשתתפות לפי הגיל והלאום: שיעור ההשתתפות גדל תחילה עם הגיל, מגיע

לוח ב'-7: שיעור ההשתתפות בכוח העבודה לפי קבוצת הגיל והלאום, 2006 (אחוזים)

	15-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65+
יהודים	34	81	84	82	63	11
ערבים	27	54	56	43	20	3

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, סקר כוח אדם לשנת 2006, ועיבודי בנק ישראל.

לשיאו בקבוצת הגילים 35-44, ולאחר מכן יורד בהדרגה; שיעורי ההשתתפות של ערבים נמוכים משמעותית משל יהודים בכל קבוצות הגיל.

לוח ב'-8 מציג שלושה תרחישים לגבי ההתפתחות החזויה של כוח העבודה עד 2025, תרחישים המביאים בחשבון את הגידול הצפוי של כל אחת מקבוצות הגיל-לאום המוצגות בלוח ב'-7. תרחיש הבסיס מניח כי שיעור ההשתתפות של כל אחת מקבוצות אלה יישאר כפי שהיה בשנת 2006[12]. הנחה זו נועדה להציב נקודת התייחסות להמשך הדיון ולהשוואת חלופות: היא מאפשרת להציג את ההשפעה הנקייה של השינויים הדמוגרפיים בלבד (השינויים בהרכב הגילים ובמשקל הערבים) בהעדר שינויים התנהגותיים או שינויי מדיניות, הנדונים בהמשך[13].

תרחיש הבסיס מראה כי בשנים הקרובות ישראל תמשיך ליהנות מכך שקצב גידולו של כוח העבודה יהיה מהיר מזה של כלל האוכלוסייה, ולפיכך משקלו של כוח העבודה באוכלוסייה ימשיך לעלות[14]. מגמה זו נובעת הן מגידול מהיר

[10] לגבי מספר החרדים כיום יש אומדנים שונים - בין היתר מפני מיגוון אמות המידה המשמשות להגדרת אוכלוסייה זו. להרחבה ראו, למשל, ק' פלוג וני קסיר (2001), "על עוני, עבודה ומה שביניהם", *רבעון לכלכלה 48* (4): עמ' 516-543 וכן ד' גוטליב (2007), *העוני וההתנהגות בשוק העבודה בחברה החרדית*, מכון ון-ליר, סדרת מחקרי מדיניות, מחקר מדיניות 4.

[11] תחזיות האוכלוסייה של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה כוללות פירוט לפי הלאום ולפי הדת, אך אין בהן התייחסות נפרדת למגזר החרדי.

[12] למעט תיקון בגין העלאת גיל הפרישה: גיל הפרישה לגברים ולנשים עולה בהדרגה ל-67 ו-64, בהתאמה. לאחר 2010 גיל הפרישה לנשים יוסיף ויעלה בהדרגה ל-67. הנחנו כי שיעורי ההשתתפות בשנות העבודה הנוספות יהיו דומים לאלה של בני 60-65 כיום.

[13] התחשיבים בוחנים את השלכות התהליכים הדמוגרפיים ואת ההשפעה האפשרית של הגברת השילוב של הערבים בשוק העבודה. לשם כך הנחנו כי שיעורי ההשתתפות של יהודים בכל קבוצת גיל והשכלה לא ישתנו במהלך התקופה. בפרט - לא ניתחנו, כאמור, את המשמעות של עליית משקל החרדים, המתאפיינים כיום בשיעורי השתתפות נמוכים, על שיעור ההשתתפות הכולל של המגזר היהודי.

[14] יש להבחין בין נתון זה, המתאר את גודלו של כוח העבודה יחסית לכלל האוכלוסייה, לבין שיעור ההשתתפות, המתאר את גודלו של כוח העבודה יחסית לאוכלוסייה בגילים 15 ומעלה, ולפיכך מתעלם מן הילדים.

יותר של האוכלוסייה בגיל העבודה לעומת האוכלוסיות התלויות (לוח ב'-6) והן משינויים במשקלותיהן של קבוצות הגיל הנבדלות זו מזו בשיעורי ההשתתפות (לוח ב'-7). עם זאת, בין השנים 2010-2015 תחל הרעה מתונה: קצב גידולו של כוח העבודה יירד אל מתחת לקצב גידולה של האוכלוסייה, ולפיכך יירד משקלו של כוח העבודה בסך האוכלוסייה. אף כי הירידה בתקופת התחזית תהיה מתונה, ומשקל זה יהיה עדיין גבוה בהשוואה לעשור שחלף, יהיה בכך משום שינוי במגמה ועדות לתחילתו של תהליך, שכבר מתרחש ברבות מן המדינות המפותחות.

שינוי המגמה נובע בעיקר מהשינויים הצפויים בהרכב הגילים של האוכלוסייה. עם זאת, חלק מהירידה בקצב גידולו של כוח העבודה נובע מעליית משקלם של הערבים באוכלוסייה בגיל העבודה מ-18 אחוזים ב-2005 לכ-24 אחוזים ב-2025. תרחיש הבסיס מניח, כאמור, כי שיעורי ההשתתפות של כל קבוצת גיל-לאום יישארו ברמתם הנוכחית, ומאחר שבקרב הערבים שיעורים אלו נמוכים משמעותית מאשר אצל היהודים, הדבר פועל להקטנת כוח העבודה.

להבדיל מגורמים דמוגרפיים המשפיעים על גידולו של כוח העבודה, ולמדיניות הכלכלית אין השפעה של ממש עליהם, יש ביכולתה של הממשלה להשפיע במידה ניכרת על שיעור ההשתתפות של הערבים, באמצעות מדיניות ארוכת טווח להגברת שילובם בשוק העבודה. אמצעי מרכזי לכך הוא שיפור איכות החינוך היסודי והתיכוני והרחבת שיעורי ההשכלה הגבוהה בקרבם. זאת משום שאצל הערבים בעלי השכלה גבוהה שיעור ההשתתפות בכוח העבודה קרוב לזה של יהודים בקבוצת גיל והשכלה דומה. אפיק זה מתמקד מטבעו בילדים ובצעירים, במטרה להגדיל את שיעורי ההשתתפות שלהם בהגיעם לשוק העבודה, בעוד 10-20 שנה. השיעור הגבוה של ילדים וצעירים במגזר הערבי כיום מבליט את חשיבותו של החינוך כמכשיר מרכזי להעלאת שיעור ההשתתפות במגזר זה בטווח הארוך; הגידול הצפוי של חלקו בסך האוכלוסייה בגיל העבודה מלמד על התועלת ששיפור החינוך בו עשוי להביא לכלל המשק.

התרחיש השני בלוח ב'-8 מציג אומדן להשפעה של מדיניות להעלאת שיעורי ההשכלה בקרב הערבים על התפתחות סך כוח העבודה במשק. תרחיש זה מניח כי המדיניות תגדיל את שיעורי ההשכלה בקרב ערבים שהם כיום ילדים או צעירים, וככל שהם צעירים יותר כיום, עליית שיעור ההשכלה בקרבם בעתיד תהיה גדולה יותר. זאת משום שיכולתה של המדיניות להשפיע גדלה ככל שהטיפול בילדים מתחיל בגיל צעיר יותר. לעומת זאת מניחים כי בקרב מי שכבר נמצאים בגילי העבודה העיקריים שיעור ההשכלה לא יגדל. לפיכך גידולו של כוח העבודה בתרחיש זה לעומת תרחיש הבסיס נובע כולו מהעלאת שיעור ההשכלה בקרב הצעירים הערבים ומהשפעתה המשוערת על שיעור ההשתתפות העתידי שלהם, על סמך הקשר הקיים כיום בין השכלה

לוח ב'-8: פרופיל דמוגרפי, 1995 עד 2025

					תחזית	
	2000-1995	2005-2000	2010-2005	2015-2010	2020-2015	2025-2020
קצב הגידול של האוכלוסייה (אחוזים לשנה)	2.6	1.8	1.6	1.5	1.4	1.3
קצב הגידול של כוח העבודה (אחוזים לשנה)						
התרחיש הבסיסי	2.9	2.5	2.2	1.4	1.2	1.2
תרחיש מדיניות השכלה	..	..	2.3	1.4	1.3	1.3
תרחיש שילוב מהיר	..	..	2.4	1.7	1.6	1.7
כוח העבודה כאחוז מהאוכלוסייה (ממוצע על פני התקופה)						
התרחיש הבסיסי	37.9	38.7	39.7	40.2	39.9	39.7
תרחיש מדיניות השכלה	..	..	40.0	40.7	40.6	40.6
תרחיש שילוב מהיר	..	..	40.0	41.0	41.4	42.1

להשתתפות. ניתן לראות כי למרות ההנחות הזהירות לגבי גידולו של שיעור ההשכלה - וכפועל יוצא מכך לגבי שיעור ההשתתפות - מדיניות מעין זו לא רק תגדיל את כוח העבודה יחסית לאוכלוסייה, אלא תבלום כמעט לחלוטין את מגמת הירידה של יחס זה עד 2025.

שיעור ההשתתפות הנמוך של נשים ערביות משקף לא רק מיעוט השכלה בקרבן, אלא גם השתתפות פחותה בכל קבוצת השכלה (לוח ב'-9). לפיכך, מלבד העלאת שיעורי

לוח ב'-9: שיעור ההשתתפות של ערבים בכוח העבודה לפי ההשכלה והמגדר, 2006 (אחוזים)

שנות לימוד	0-10	11-12	13-15	16+	סה"כ
גברים	70	84	81	92	78
נשים	10	22	57	76	26

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, סקר כוח אדם לשנת 2006, ועיבודי בנק ישראל.

ההשכלה בקרב הערבים בכלל והנשים הערביות בפרט, נדרשת מדיניות ארוכת טווח להגברת שילובן של נשים ערביות מכל קבוצת השכלה בשוק העבודה[15]. מדיניות שתתמקד בהרחבת ההשתתפות שלהן תוכל לחזק את המגמה שכבר נרשמת מראשית העשור הקודם ותשתלב עם שינויים חברתיים והתנהגותיים הצפויים להמשיך ולפעול באותו כיוון. הגברת השילוב של נשים ערביות בשוק העבודה עשויה אפוא להגדיל את שיעור ההשתתפות של המגזר הערבי מעבר למה שתואר בתרחיש הקודם.

התרחיש השלישי בלוח ב'-8 מניח התכנסות מלאה יותר של שיעור ההשתתפות במגזר הערבי לשיעור הקיים במגזר היהודי, התפתחות הנובעת הן מעליית ההשכלה והן מהגברת השילוב בכל רמת השכלה. לפי תרחיש זה צפויה עלייה מתמשכת של כוח העבודה יחסית לאוכלוסייה לכל אורך תקופת התחזית. הגברת השילוב של הערבים בשוק

[15] מדיניות זו צריכה להתייחס, בין היתר, לפער הגדול בהשתתפות של נשים בין המגזר העירוני לכפרי ולפגיעה במקורות התעסוקה בכפרים בעקבות סגירת מפעלי תעשייה מסורתית שם (כגון מתפרות). ראו למשל דיון אצל א' פיכטלברג (2004), "השתתפות נשים ערביות בכח העבודה בעשור האחרון", הרשות לתכנון כוח אדם.

העבודה עשויה אפוא לשמש משקל-נגד משמעותי לשאר הכוחות הדמוגרפיים – הצפויים, כשלעצמם, להקטין את גודלו היחסי של כוח העבודה.

תופעת העובד המתייאש בישראל[16]

מספר המתייאשים מחיפוש עבודה עמד בשלושת הרביעים הראשונים של 2007 על כ-47 אלף איש, שהם כ-1.6 אחוזים מכוח העבודה האזרחי[17]. אנשים אלו, אף שאינם חלק מכוח העבודה, עדיין מחוברים חלקית לשוק העבודה, שכן הם עדיין מעוניינים לעבוד. לפיכך סביר שיעילותם של צעדי מדיניות המיועדים להגדלת שיעורי ההשתתפות תהיה גבוהה יותר בקרבם. ככל ששהייתם מחוץ לכוח העבודה מתארכת נחלש הקשר שלהם לשוק העבודה, ולפיכך קשה יותר לשלבם במעגל התעסוקה.

בישראל הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מגדירה את המתייאשים כדלקמן: "כל בני 15 ומעלה אשר אינם בכוח העבודה האזרחי השבועי, אך חיפשו עבודה ב 12 החודשים שקדמו לפקידתם בסקר. הם מעוניינים לעבוד והיו יכולים להתחיל לעבוד בשבוע הקובע אילו הוצעה להם עבודה מתאימה ("זמינות לעבודה"). הם לא חיפשו עבודה ב-4 השבועות שקדמו לפקידתם בסקר מהסיבות הבאות: חושבים שאין עבודה המתאימה להם במקצוע או באזור המגורים שלהם, מבחינת שכר, שעות עבודה, עניין בעבודה; או בשל חוסר ניסיון או חוסר הכשרה מתאימה או קשיי שפה או שהגיל לא מתאים (צעיר מדי, מבוגר מדי)".

הגדרת המתייאשים אינה אחידה בכל המדינות: על פי כל ההגדרות, מתייאשים הם מי שרוצים לעבוד ואף על פי כן אינם מחפשים עבודה (כלומר נמצאים מחוץ לכוח העבודה), אך ההגדרות מתייחסות באופנים שונים לזמינות לעבודה ולסיבות לאי חיפוש עבודה. בישראל, וכן בארה"ב ובפיליפינים, ננקט קריטריון חריג בהשוואה בין-לאומית: אדם המעוניין לעבוד אך אינו מחפש נחשב למתייאש רק אם חיפש עבודה במשך פרק זמן מוגדר לפני כן.

מבחינה של שיעור המתייאשים על פי ההגדרות השונות בשנים 2001 עד 2006 ניתן לראות כי ההבדלים בין

[16] מבוסס על: אסנת פלד וניצה קסיר, "תופעת העובד המתייאש בישראל", טרם פורסם.

[17] לפי הגדרת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

איור ב'-1

שיעור המתייאשים מתוך כוח העבודה, גברים ונשים בישראל ובמדינות שונות, 2006
(אחוזים)

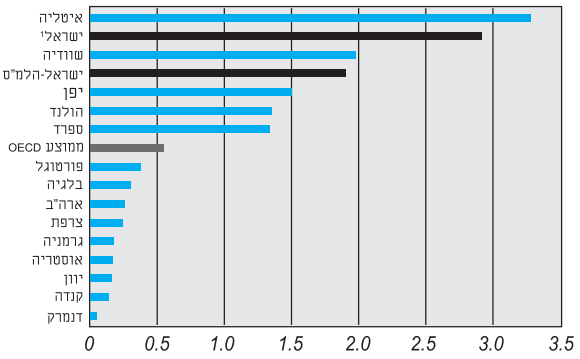

[1] מתייאש מוגדר כאן כמי שנמצא מחוץ לכוח העבודה אך מעוניין לעבוד. הגדרה זו והמדינות המופיעות בהשוואה נבחרו בהתאם לזמינות הנתונים ולאחידות ההגדרה.
המקור: בישראל - נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה; במדינות OECD - אתר ה- OECD.stat (Http://stats.oecd.org/wbos).

ההגדרות מתבטאים בעיקר ברמות, ואילו ההתפתחות על פני זמן היא דומה למדי. שיעור המתייאשים על פי כולן הוא אנטי-מחזורי במידת-מה[18]. שכיחות גבוהה במיוחד של מתייאשים נמצאה בקרב אוכלוסיות חלשות (בעלי השכלה נמוכה, מבוגרים ובקרב המגזר הערבי).

השוואה בין-לאומית של שיעורי המתייאשים מכוח העבודה מלמדת כי שיעור המתייאשים בישראל גבוה יחסית (איור ב'-1). זאת, בין היתר, בשל שיעור האבטלה הגבוה יחסית, ההוצאה הנמוכה על מדיניות אקטיבית לעידוד תעסוקה והקריטריונים המחמירים יחסית לקבלת דמי אבטלה (ובמיוחד אורך התקופה המירבית לקבלת דמי אבטלה, שהוא בישראל נמוך משמעותית מאשר במדינות אחרות).

מניתוח השינויים במצבם התעסוקתי של פרטים לפי סקרי כוח אדם ניתן לעמוד על השינויים במצבם התעסוקתי של הנדגמים על פני שנה וחצי, כלומר לבחון את מצבו התעסוקתי של אותו אדם ברביעים שונים[19]. נמצא כי ככל שנחלש הקשר לתעסוקה, כך גדלים הסיכויים להתייאש מחיפוש עבודה. כך בקרב מי שהיו מובטלים ברביע מסוים, חלקם של המתייאשים גדול יותר בין אלו שהיו מובטלים מזה זמן רב מאשר בין אלה שהיו מובטלים זמן קצר. משמע שככל שמתארכת תקופת האבטלה גדל שיעור המתייאשים (איור ב'-2)[20].

איור ב'-2

שיעור המתייאשים[1] על פי מצבם התעסוקתי ברביע הקודם, 2005 ו-2006
(אחוזים)

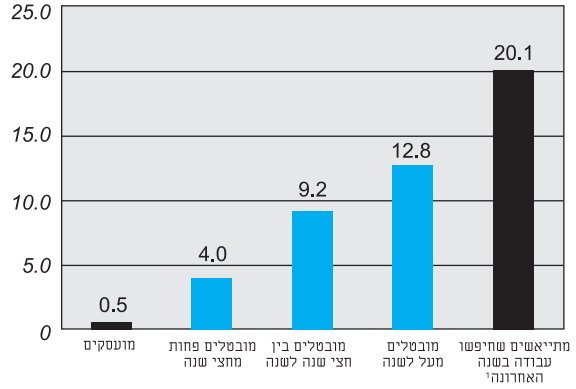

[1] מתייאשים על פי הגדרת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
המקור: סקרי כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודים מתוך מחקר בתהליך.

זאת ועוד, ככל שנחלשת הזיקה לשוק העבודה, קטנים הסיכויים להשתלב בתעסוקה או בכוח העבודה, וגדלים הסיכויים להיפלט סופית משוק זה (איור ב'-3): כצפוי, ניתן לראות כי חלק הארי של מי שהיו מועסקים ברביע מסוים ממשיכים להיות מועסקים גם ברביע העוקב; מבין אלו שהיו מובטלים רק חלק קטן יותר יהיו מועסקים ברביע העוקב, ומקרב אלה שהיו מחוץ לכוח העבודה רק חלק זעום יהיה מועסק ברביע העוקב. מהצד האחר בולט ההבדל בין המתייאשים שחיפשו עבודה במשך השנה האחרונה (לפני שהפסיקו לחפש כי חדלו להאמין שימצאו עבודה מתאימה) לבין מתייאשים שלא חיפשו עבודה במשך השנה האחרונה: מבין הראשונים רק כ-30 אחוזים איבדו את הרצון לעבוד לעומת כ-70 אחוזים מבין האחרונים.

[18] כך, למשל, המיתאם בין שיעור המתייאשים (לפי הגדרת הלמ"ס) לבין שיעור האבטלה בפיגור הוא כ-30 אחוזים.

[19] משקי הבית נדגמים בסקר כוח האדם ארבע פעמים: שתי דגימות ראשונות בשני רביעים עוקבים, ולאחר חצי שנה שתי דגימות נוספות בשני רביעים עוקבים. שיטה זו מאפשרת לזהות אנשים שנדגמו מספר פעמים ולנתח את השינויים שחלו במצבם התעסוקתי.

[20] אסנת פלד וניצה קסיר, "עומק האבטלה בישראל", מחקר בתהליך.

איור ב'-3

שיעור המועסקים ושיעור הנמצאים מחוץ לכוח העבודה (ברביע העוקב) מתוך קבוצות אוכלוסייה הנבדלות זו מזו מבחינת הזיקה לשוק העבודה, 2005 עד 2006

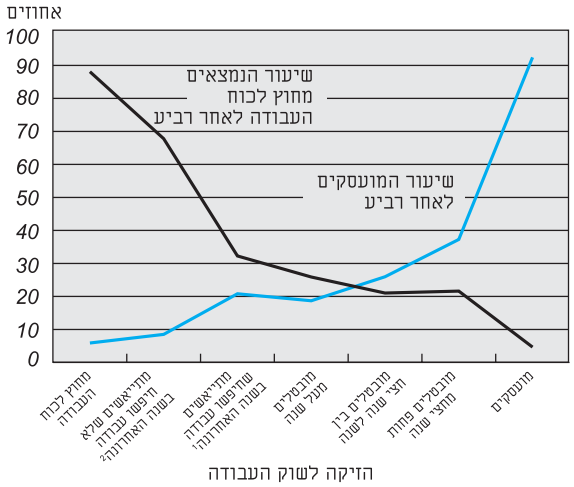

[1] מתייאשים על פי הגדרת הלמ"ס.
[2] אנשים הנמצאים מחוץ לכוח העבודה ומעוניינים לעבוד. אנשים אלו אינם מתייאשים לפי הגדרת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, אולם קבוצה זו מרחיבה את הגדרת הלשכה, להגדרה המקובלת במדינות רבות.
המקור: סקרי כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודים מתוך מחקר בתהליך.

מכאן שלגבי המתייאשים חשוב לנצל את "חלון ההזדמנויות" ולנקוט צעדים לעידוד השתתפותם בכוח העבודה לפני שהם מאבדים את הרצון לעבוד ועלולים להיפלט סופית משוק העבודה. לשם כך חשוב להרחיב את המדיניות האקטיבית לעידוד תעסוקה, שהיקפה אינו מספק. יעילות התוכניות תגדל ככל שהן יפנו לקהל יעד שעדיין לא התנתק משוק העבודה. כך, למשל, ראוי להרחיב את התוכנית "אורות לתעסוקה" - המיועדת כיום (כמו קודמתה, תוכנית מהל"ב) רק למקבלי גמלה להבטחת הכנסה, שרובם שכבר התנתקו משוק העבודה - כך שגם מתייאשים שאינם מקבלי גימלה להבטחת הכנסה יוכלו להשתתף בה וליהנות מיתרונותיה. כמו כן יש מקום להרחיב את התוכניות להכשרה מקצועית, שצומצמו מאוד בשנים האחרונות, כדי לאפשר התאמה טובה יותר בין כישוריהם של המובטלים לכישורים הנדרשים בשוק העבודה ולמנוע פרישה מכוח העבודה.

לוח אירועים
יולי עד דצמבר 2007

החודש	היום	האירוע	פירוט
יולי	1	רפורמת החיתום נכנסה לתוקף.	מטרתה העיקרית של הרפורמה היא להקל במידה משמעותית על תהליך ההנפקה לציבור ולעודד השתתפות של משקיעים מוסדיים זרים וחתמים זרים בהנפקות.
		השר הירשזון הודיע על התפטרותו מהממשלה.	
		הממשלה אישרה את הצעת ראש הממשלה אהוד אולמרט לתוכנית חדשה, שתיקרא "תוכנית אורות לתעסוקה", לשילוב מקבלי גימלאות בעבודה.	התוכנית היא יישום של המלצות "ועדת דינור" השנייה. תוכנית זאת מחליפה למעשה את תוכנית מהל"ב ("וויסקונסין"), אולם היא מכוונת רק לבני 45 ומטה, ואילו בתכנית מהל"ב, בני 45 ומטה היוו רק כמחצית מקהל היעד.
	4	ראש הממשלה אהוד אולמרט מינה את חבר הכנסת רוני בר-און לתפקיד שר האוצר.	
	16	דוח מסכם של "ועדת שוחט" והמלצותיה הוגשו לראש הממשלה.	הדוח כולל בחינה של כל הסוגיות הקשורות בהשכלה הגבוהה. בין השאר המליצה הוועדה על שינוי מבנהו של שכר הלימוד. לפי ההמלצה שכר הלימוד לתואר הראשון יכלול תשלום מזומן בסך 5,800 ש"ח, שישולם בעת הלימודים, ו-9,000 ש"ח נוספים, שיוענקו כהלוואה לסטודנטים. ההלוואה תוחזר החל משנה לאחר סיום התואר, אם הכנסת הלווה גבוהה מרף מינימלי. נוסף על כך המליצה הוועדה להעלות את שכר הלימוד לתואר השני לסכום של 15,000 עד 18,500 ש"ח, על פי שיקול דעתה של האוניברסיטה. כמו כן הומלץ בדוח על הקצאת 800 מיליוני ש"ח למחקר ותוספת של 600 משרות קידום לסגל הצעיר.
		הממונה על שוק ההון והנהלת "בנק הפועלים" סיכמו על כניסה הדרגתית של הבנק לתחום הייעוץ הפנסיוני.	מהות הסיכום היא כי בעוד שלוש שנים הבנק יוכל לתת ייעוץ פנסיוני לשכירים, ועם סיום מכירת קופות הגמל שלו הוא יוכל לייעץ לעצמאיים, לקטינים וללקוחות מעל גיל 55 שאינם שכירים.

19	המעסיקים וההסתדרות חתמו על הסכם פנסיית חובה שיחול על כל השכירים במשק.	ההסכם ייכנס לתוקף ב-1/1/2008 ויתייחס לכחצי מיליון עובדים שאין להם הסדר פנסיה. ההפרשות יהיו מדורגות: בשנה הראשונה יופרשו 2.5 אחוזים (מתוכם שליש על ידי העובדים ושני שלישים על ידי המעסיקים). שיעורי ההפרשה יגדלו בהדרגה, ב-2.5 אחוזים בכל שנה, עד לשיעור של 15 אחוזים בשנת 2013.
23	ריבית בנק ישראל לחודש אוגוסט 2007 הועלתה ב-0.25 נקודת אחוז, ל-3.75 אחוזים.	
25	שר התמ"ת, אלי ישי, מתכוון לבטל את ההחלטה בדבר ביטול הפיקוח על מחיר הלחם.	סגן ראש הממשלה ושר התמ"ת אלי ישי החליט כי אין בכוונתו לחתום על הצו המוציא את הלחם מפיקוח מחירים. החלטתו זו התקבלה בעקבות הודעה על העלאת מחירים בלתי סבירה מצדם של בעלי המאפיות והספקים, העלאה המביאה בחשבון את שיעור ההפסדים מהעבר.
26	האוצר וההסתדרות הגיעו להסכם עקרונות על תוספת שכר למגזר הציבורי.	ההסכם כולל תוספת שכר של 5 אחוזים. כמו כן יוקצה סכום לתיקון עיוותים במנגנון השכר בשלטון המקומי.
29	הממשלה אימצה את עיקרי המלצות "ועדת ברודט" להוסיף לתקציב הביטחון 46 מיליארדי שקלים בשנים 2008–2017.	הכספים שיתווספו לתקציב יגיעו משלושה מקורות: מתקציב המדינה, מסיוע החוץ ומתוכנית ההתייעלות של מערכת הביטחון.
	הכנסת אישרה את התיקונים לחוק עבודת נשים.	עיקרי התיקונים הם: (1) קיצור חופשת הלידה לעובדת שהסכימה למסור את ילדה לאימוץ או לאם נושאת כמשמעותה בחוק לנשיאת עוברים. (2) זכות לחופשת לידה מלאה לגבר עובד. (3) היעדרות בשל היריון שאינה מזכה בגמלת שמירת היריון תיחשב כהיעדרות מפאת מחלה. (4) זכותה של עובדת שמיניקה להיעדר מעבודה מסוכנת. (5) הגנה מפני פגיעה בהיקף המשרה ובהכנסה.
30	אושרה קצבה מיוחדת לניצולי השואה החיים בישראל.	על פי ההחלטה תקצה המדינה 120 מיליון ש"ח ב- 2008, 240 מיליונים ב-2009 ולמעלה מ-300 מיליונים החל מ-2011. סכומים אלו ישמשו למתן מענקים לניצולי השואה.

אוגוסט	1	קבוצת "חפציבה" הודיעה על פשיטת רגל.	קבוצת "חפציבה", בשליטת בועז יונה, המאגדת בתוכה בין היתר שלוש חברות ציבוריות, הודיעה על פשיטת רגל.
	5	ממשלת ישראל אימצה לראשונה יעדים כמותיים בתחומי התעסוקה והעוני.	שני יעדים שאושרו הם יעד התעסוקה (הגדלת שיעור התעסוקה בגילים 25-64 ל-71.7 אחוזים (הממוצע במדינות OECD) עד שנת 2010, לעומת 69.1 אחוזים כיום) ויעד לצמצום העוני ולשיפור רמת החיים בשכבות החלשות (הקובע כי הכנסות החמישון התחתון יגדלו ב-10 אחוזים מעבר לצמיחת התוצר לנפש). יעדים אלה יתווספו לשני יעדי-המקרו הקיימים (יעד הגירעון ויעד האינפלציה).
	27	ריבית בנק ישראל לחודש ספטמבר 2007 הועלתה ב-0.25 נקודת אחוז, ל-4 אחוזים.	
ספטמבר	5	שר האוצר רוני בר-און חתם על צו המרחיב את תחולת חוק הסיוע לשדרות וליישובי הנגב המערבי.	שר האוצר קבע כי היישובים דורות, ברור-חיל, מבקיעים, צוחר, אוהד, תלמי אליהו ושדה ניצן ייכללו גם הם בהוראת השעה הקובעת הטבות שונות לתושבי יישובים שבתיהם שוכנים עד כ-7 ק"מ מגדר המערכת המקיפה את רצועת עזה.
	24	ריבית בנק ישראל לחודש אוקטובר 2007 הושארה ללא שינוי.	
אוקטובר	10	שר האוצר, רוני בראון, אישר את הצעת הרשות לניירות ערך לרפורמה מקיפה בשוק קרנות הנאמנות - להגברת התחרות, להגדלת היצע המכשירים ולהסרת חסמים בתחום.	בין החידושים שמציעה הרפורמה: אגד קרנות (fund of funds), וקרן כספית (money market fund). קרנות כספיות עשויות לשמש תחליף תחרותי לפיקדונות קצרי המועד הבנקאיים, ולפתוח בפני חברות במשק אפיק נוסף לגיוס אשראי - באמצעות תעודות חוב כמקור למימון הון חוזר. מכשירים נוספים שמוצעים לציבור הם קרן ייחודית וקרן ממונפת. התקנות החדשות, במסגרת הרפורמה, מיועדות גם להקל על פעילות קרנות הנאמנות בישראל. בין היתר יוכלו הקרנות להשקיע בניירות הערך הנסחרים במערכת הרצף המוסדית, תוסר ההגבלה על השקעה בחו"ל באג"ח המדורגות BBB ומעלה, יורחבו אפשרויות ההשקעה של הקרנות, ותותר פעילות "ריפו". כמו כן תינתן אפשרות למימון פדיונות באשראי, ויינתנו הנחות באגרות לרשות לניירות ערך ובעמלת ההפצה.

	17	בנק ישראל יחל בביצוע עסקאות מסוג "ריפו", מול הגופים המוסדיים והתאגידים הבנקאיים.	במסגרת עסקות ה"ריפו" ירכוש בנק ישראל אג"ח ממשלתיות ומק"ם מהגופים המוסדיים ומהתאגידים הבנקאיים וימכור אותן בחזרה כעבור שבוע במחיר קבוע מראש. מטרת הפעילות של בנק ישראל בביצוע פעולות "ריפו" היא קידום פיתוחו של שוק ה"ריפו", ובכך קידום שכלולו והעמקתו של שוק ההון בישראל.
	21	המרצים הבכירים באוניברסיטאות החלו בשביתה.	המרצים הבכירים בכלל האוניברסיטאות בישראל החלו בהשבתת הלימודים. זאת בדרישה לתוספת שכר של 20 אחוזים בגין שחיקה בשכרם וליצירת מנגנון שימנע שחיקת שכר בעתיד. תוקפו של הסכם השכר האחרון של סגל המרצים הבכירים פג ב-2001, ומאז הוא לא חודש. (השביתה הסתיימה לאחר סוף התקופה הנסקרת, ב–18 לינואר 2008.)
	29	ריבית בנק ישראל לחודש נובמבר 2007 הושארה ללא שינוי.	
נובמבר	4	הממשלה אישרה את התוכנית לסיוע לקשישים ולניצולי שואה.	הממשלה אישרה תוכנית מקיפה לסיוע לקשישים עניים, ולניצולי שואה בישראל, בהיקף של מיליארד שקלים בשנת 2008, אשר יגדלו לכשני מיליארדים בשנת 2010. במסגרת התוכנית יתווספו כמיליארד שקלים לקצבאות הזיקנה. 500 מיליון שקלים נוספים יוקצו לסיוע לקשישים עניים.
	8	"בנק הפועלים" הודיע כי ייאלץ למחוק כ-30 מיליוני דולרים משווי השקעותיו בדוחות לרביע השלישי. ההפסד של "בנק הפועלים" במחצית השנייה של 2007 בגין משבר הסאב-פריים בארה"ב יסתכם בכ-290 מיליוני דולרים. ההשפעה נטו (לאחר מס) של סך הפרשה זו על הרווח הנקי של הבנק תסתכם בכ-180 מיליוני דולרים.	המחיקה נובעת מהחשיפה של הבנק למשבר האשראי בארה"ב. יצוין כי "בנק הפועלים" הוא הבנק היחידי בישראל שדיווח על חשיפה משמעותית למשבר האשראי.

22	נגיד בנק ישראל, פרופ' סטנלי פישר, ושר האוצר, רוני בר-און, מינו את מנכ"ל משרד האוצר, ירום אריאב, לעמוד בראש ועדה לפיתוח והגברת התחרות בשוק ההון בישראל.	הוועדה, שבראשה יעמוד ירום אריאב, תבחן את הצעדים הנדרשים כדי לפתח את שוק ההון הישראלי ולהגביר את כוחו למשוך הון זר. זאת לשם מיצובו כשחקן גלובלי משמעותי והגברת התחרות והיעילות בו.
26	ריבית בנק ישראל לחודש דצמבר 2007 הושארה ללא שינוי.	
	4,800 משתתפים חדשים יתווספו לתוכנית "אורות לתעסוקה".	המשתתפים החדשים יהיו מנתניה, מיישובי המועצה המקומית בסמ"ה שליד אום אל-פחם, מהכפר עין מאהל שליד נצרת ומשכונות בנצרת עילית, בירושלים ובאשקלון שלא היו כלולות עד כה בתוכנית.
27	חברת דירוג האשראי S&P העלתה את דירוג האשראי של מדינת ישראל, לראשונה מאז 1995.	דירוג האשראי של מדינת ישראל הועלה מ A- ל-A.
	החלה ועידת אנאפוליס.	הוועידה התקיימה בין התאריכים 27 עד 28 בנובמבר 2007, ומטרתה הייתה לנסות להניע מחדש את תהליך השלום ולסלול את הדרך למשא ומתן אינטנסיבי לקראת הסכם קבע ישראלי-פלסטיני. בוועידה השתתפו נציגי ישראל, הרשות הפלסטינית, הקוורטט - האיחוד האירופי, ארה"ב, האו"ם ורוסיה - ונציגים של מדינות הליגה הערבית, ביניהן מצרים וירדן ומדינות ללא קשר דיפלומטי עם ישראל.
	ועדת העבודה והרווחה אישרה את הצעת הממשלה בחוק ההסדרים לדחות בחצי שנה את הפעימה השלישית של העלאת שכר המינימום.	התשלום השלישי, בסך 140 שקלים לעובד, היה אמור להינתן ב-1 בדצמבר השנה, והוא נדחה ל-1 ביולי 2008.
	ועדת הכספים אישרה את התקנות לייקור שווי השימוש הפרטי ברכב צמוד.	על פי התקנות החדשות, שווי השימוש ברכב מקבוצה 2 יתייקר ב-1,120 שקלים ויעמוד על 2,450 שקלים. תוספת התשלום תתחלק כך שבשנים 2008 ו-2009 יוסיפו בעלי הרכב 200 שקלים, ובשנתיים שלאחר מכן - 360 שקלים בכל שנה. שווי השימוש ברכב מקבוצה 3 יעלה ב-1,410 שקלים, מקבוצה 4 ב-1,620 שקלים. מקבוצה 5 ב-2,200 שקלים, מקבוצה 6 ב-2,930 שקלים ומקבוצה 7 ב-3,870 שקלים.

דצמבר	13	משרד האוצר והסתדרות המורים העל-יסודיים סיכמו על מיתווה עקרונות שיוביל ליישום רפורמה בחינוך העל יסודי.	עיקרי ההבנות שהושגו הם: המורים יקבלו, החל ממשכורת ינואר 2008, תוספת יוקר בשיעור של 5 אחוזים. כן יקבלו המורים תשלום בשיעור של 4 אחוזים בגין שחיקת עבר בשנים 2002-2007. תשולם מקדמה על חשבון הרפורמה בחינוך בסך של 8.5 אחוזים מתוך 26 אחוזים בממוצע שישולמו בגין רפורמה כוללת ומוסכמת. מקדמה זו תשולם למורים שיצהירו על כניסתם לרפורמה תמורת תוספת של שתי שעות עבודה פרטניות. כן יוענקו למנהל סמכויות למתן קביעות ולקבלת מורים. מנכ"לית משרד החינוך תקים ועדה שתגבש תוכנית לצמצום מספר התלמידים בכיתה בחינוך העל-יסודי.
	18	סגן ראש הממשלה ושר התמ"ת אלי ישי חתם על הסכם אזור סחר חופשי בין ישראל לגוש המרקוסור בהשתתפות שרי החוץ של ארבע המדינות החברות בגוש המרקוסור.	ארבע המדינות החברות בגוש המרקוסור הן ברזיל, ארגנטינה, אורוגוואי ופרגוואי.
		הכנסת אישרה שני צעדים נוספים מתוכנית משרד האוצר לצמצום הפערים החברתיים - מס הכנסה שלילי וחלוקה שוויונית יותר של נטל המס (הפחתת שיעורי מס הכנסה).	יישום מס הכנסה שלילי, שבמסגרתו יקבלו עובדים בעלי שכר נמוך תוספת לשכרם, יביא להגדלת הכנסתם הפנויה ולצמצום הפערים הכלכליים ביניהם לבין עובדים ברמות שכר גבוהות יותר. בכך ישמש המס השלילי כלי לתמרוץ השתתפותם של עובדים בשוק העבודה, ויאפשר גם לאוכלוסיות חלשות-יחסית ליהנות מפירות הצמיחה ומהחוסן הכלכלי. הפחתת שיעורי מס ההכנסה: בהמשך לאישור תקנות שווי השימוש ברכב על ידי ועדת הכספים, אישרה הכנסת הפחתה של שיעורי המס על הכנסות מיגיעה אישית, הפחתה שתתמקד בשכבות הביניים. היא נועדה לקזז חלק מהמס הנוסף שישולם על ידי המשתמשים ברכב צמוד ולהפחית מנטל המס הגבוה המוטל על שכבות הביניים.
	23	החוק לעידוד השקעות הון הוארך בשנה נוספת – עד 31.12.08.	במסגרת החוק יוקצה בשנת 2008 סך של כ-300 מיליון שקלים למסלול המענקים וסך של כ-150 מיליונים למסלול התעסוקה.

24	ועדת החממות הטכנולוגיות בראשות המדען הראשי אישרה הקמתן של 5 חברות חממה חדשות. היקף המענק שאושר הוא 8.8 מיליון ש״ח.	ועדת החממות הטכנולוגיות, בראשות המדען הראשי, ד״ר אלי אופר, אישרה בישיבתה האחרונה חמישה פרויקטים חדשים בתחומי מדעי החיים, איכות סביבה ותוכנה. בין הפרויקטים: תרופות ביולוגיות סלקטיביות לטיפול בסרטן; מערכת לניטור כאב על ידי ניתוח רב ממדי של אותות פיזיולוגיים; מערכת ליצירת ידע מובנה ממידע גנרי; מערכת לעקיבה ולניטור של תוכן וידיאו.
	אושרו חוק ההסדרים ותקציב המדינה לשנת 2008.	במסגרת ההסכמים הקואליציוניים שאליהם הגיעו האוצר וארבע ממפלגות הקואליציה - ישראל ביתנו, ש״ס, העבודה והגמלאים - הוחלט כי חברי הכנסת יסירו את הסתייגויותיהם מחלק מהסעיפים בתמורה לביטול כוונתו של משרד האוצר להטיל מס על עקרות הבית, הפסקת ההקפאה של קצבאות הביטוח הלאומי וביטול הקיצוץ המתוכנן של 4 אחוזים בהן והגדלת סל התרופות המצילות חיים ב-300 מיליון ש״ח – מ-150 מיליונים ל-450 מיליונים בכל אחת מהשנים 2008 ו-2009. כמו כן הוחלט על הגדלת הסכום שיועבר בשנת 2008 למסלול המענקים של הקרן לעידוד השקעות הון מ-150 מיליוני שקלים ל-300 מיליונים.
	ריבית בנק ישראל לחודש ינואר 2008 הועלתה ב-0.25 נקודת אחוז, ל-4.25 אחוזים.	
	הנהלת בנק ישראל, ועד העובדים וההסתדרות, באישור משרד האוצר, חתמו על הסכם השכר החדש לעובדי בנק ישראל.	הסכם השכר החדש בבנק ישראל מניח תשתית לארגון הבנק המרכזי על פי הסטנדרטים המקובלים במדינות המפותחות, ולקידום חקיקת חוק חדש לבנק ישראל.
30	נחתמו צווי הרחבה להסכם הקיבוצי לביטוח פנסיוני מקיף במשק על ידי סגן רוה״מ ושר התמ״ת אלי ישי ובמעמד יו״ר לשכת התיאום של הארגונים הכלכליים שרגא ברוש ויו״ר ההסתדרות עופר עיני.	הצווים נכנסו לתוקף ב-01/01/2008 בהתאם להסכם על פנסיית חובה, שנחתם ב-19 ביולי 2007.